

Úvod:

Západ objavil buddhizmus iba nedávno a nie je tomu ani pol storočia odvtedy, čo sa ľudia žijúci na Západe začali k tejto náuke masovejšie hlásiť. Udomácňovanie buddhizmu na Západe preto ani zďaleka nie je ukončeným dejom; ide o živý, práve prebiehajúci proces, ktorého možné dôsledky sú ešte v nedohľadne. Buddhizmus bol na Západ takpovediac „transplantovaný“ z východného kultúrneho okruhu, kde je dlhé storočia doma; v súčasnosti plynú prvé chvíle po operácii; ešte nie je zrejmé, či Západ cudzie teleso vo svojom tele prijme, a ak áno, v akej forme a s akými komplikáciami.¹

Prerastanie buddhizmu do západnej spoločnosti je dialógom ako na spirituálnej, tak na kultúrnej rovine. Pritom ide o dialóg ohromných rozmerov, či už ide o šírku preberaných tém, počet ľudí, ktorí sa na ňom zúčastňujú, alebo geografickú vzdialenosť miest, na ktorých prebieha. Málokto iný interkultúrny dialóg prebieha na tak veľkej škále, a zároveň v tak pokojnom duchu. Preto sa mi zdá, že analýza fenoménu buddhizmu na Západe môže okrem poznatkov o tomto konkrétnom jave priniesť i určitý vhl'ad do povahy interkultúrneho a medzináboženského dialógu ako takého.

O fenoméne buddhizmu na Západe jestvuje mnoho literatúry a iných informácií. Veľká väčšina z nej však pochádza buď od učiteľ'ov buddhizmu, ktorí sa obvykle snažia predstaviť náuku, ktorú prinášajú, v priaznivom svetle, alebo od akademikov-religionistov, ktorí vo veľkej väčšine prípadov nie sú praktikujúcimi buddhistami, a teda analyzujú buddhizmus takpovediac zvonku.

Medzi týmito dvomi hlasnými skupinami ľudí zaoberajúcimi sa buddhizmom stojí mlčanlivá majorita radových buddhistov-Západniarov; ľudí, ktorí s Buddhovým učením sympatizujú, či dokonca ho praktikujú, ktorí ale nie sú mníchmi ani učiteľ'mi Dharmy a vykonávajú bežné povolania. Domnievam sa, že panoramatický pohľad na buddhizmus na Západe nemôže byť úplný, ak nie je oslovená táto skupina ľudí; práve vo vnútri každého z nich sa totiž stretávajú Buddhove slová s kultúrnym pozadím Západu.

Základom tejto štúdie je preto elektronický dotazník, ktorého cieľovou skupinou boli najmä radoví buddhisti na Západe; adresátmi tohto dotazníka bolo niekoľko sto buddhistických centier v USA, niektorých štátoch západnej Európy, v Česku a na Slovensku. Dotazník obsahoval niekoľko otázok týkajúcich sa osoby respondenta a päť otázok, mapujúcich jeho názory na fenomén

---

¹ Za metaforu „transplantácie“ vďačím Dzegchenovi Ponlob rinpočemu, tibetskému mníchovi líne Nyigma a učiteľ'ovi Nitharta inštitútu, ktorý ju použil pri opise situácie Dharmy na Západe.
viď: <http://www.youtube.com/watch?v=bHXk-HShbKA>, citát začína 0:08

buddhizmu na Západe.² Tieto otázky znejú:

- 1. Ako buddhizmus - podľa vášho názoru - obohacuje západnú spoločnosť?*
- 2. Ktoré aspekty Buddhovho učenia vás osobne najviac oslovili?*
- 3. S akými omylmi o buddhizme sa najčastejšie stretávate?*
- 4. Potrebuje buddhizmus reformu, modernizáciu? Ak áno, akú? Na ktoré problémy modernej spoločnosti (zatiaľ) nedokáže odpovedať?*
- 5. Je buddhizmus univerzálnou náukou? Môže sa človek, ktorý vyrástol v Európe, naozaj stať buddhistom?*

Vyhodnoteniu každej z týchto otázok je venovaná samostatná kapitola; štruktúra tejto práce preto odráža štruktúru dotazníka. Najskôr krátko predstavím dotazník samotný a metodológiu jeho vyhodnocovania. Prvá kapitola je potom venovaná otázke, či je úplná konverzia Západniara na buddhizmus vôbec možná; druhá kapitola sa zaoberá problémom, či buddhizmus po svojom presadení na Západ potrebuje akúsi reformu alebo modernizáciu; v tretej kapitole analyzujem typické omyly západnej verejnosti ohľadom buddhizmu. Vo štvrtej a piatej kapitole skúmam, akým spôsobom by buddhizmus mohol obohatiť západnú civilizáciu.

Každá z kapitol začína tabuľkou, sumarizujúcou najčastejšie odpovede na danú otázku, pokračuje skúmaním, prečo respondenti odpovedali na otázku práve takto, a končí krátkym zhrnutím. Obvykle sú najčastejšie sa vyskytujúce odpovede analyzované jednotlivo; téma odstavca je v texte zvýraznená odlišným typom písma.

Každú otázku dotazníka analyzujem na troch úrovniach. Najprv vyhodnotím odpovede respondentov, potom takto získané výsledky uvediem do rozhovoru s odbornou literatúrou, niekedy napokon pridám i vlastné stanovisko. Pri každej z čiastkových odpovedí práce naznačím, ku ktorému z týchto krokov patrí: či je teda čisto výsledkom dotazníka, názorom odbornej verejnosti, alebo mojím názorom.

Témou tejto práce je v prvom rade recepcia Buddhových náuk na Západe. Zaujíma ma, či sú tieto nauky na Západe dostupné v neskreslenej forme, aké sú najčastejšie predsudky či omyly voči Buddhovmu učeniu, a či je možné zbaviť buddhizmus kultúry, v ktorej vznikol, a transplantovať ho do kultúry celkom inej. Nezaoberám sa sociologickými aspektami súčasného buddhizmu, pokiaľ to nie je nutné. Nezaoberám sa ani dejinami buddhizmu, či už na Východe, alebo na Západe.

---

2 Pozri Prílohu 1.

Obr.1

Jeden z amerických respondentov mi zaslal túto fotku s názvom „Blessings“. Tibetský mních tradičnom hábite, Američan v šiltovke „Free Tibet“ a s kamerou pod pazuchou, to všetko na snehu; táto fotka presne dokumentuje miestú identitu západného buddhizmu.³

Za zmienku zaiste stojí masívna rola, ktorú pri vzniku tejto štúdie zohral internet. Zúčastnil som sa síce osobne niekoľkých prednášok a meditačných stretnutí, organizovaných v Bratislave, naprostú väčšinu informácií som ale čerpal z internetu alebo prostredníctvom internetu.

Cez internet som rozosiela dotazník a zbieral odpovede, cez internet som prečítal značnú časť literatúry; napokon i knihy, ktoré som fyzicky dostal do rúk, som si vyhľadal a rezervoval cez internet. Prostredníctvom internetu som počúval prednášky buddhistických učiteľov a tiež komunikoval so svojim vedúcim práce. Elektronická encyklopédia mi častokrát poslúžila ako zdroj základnej orientácie v neznámom teréne špecifických buddhistických náuk.

O internete sa zmieňujem i preto, lebo vykazuje niekoľko vlastností, ktoré buddhisti pripisujú svetu samotnému: ide o nesmierne premenlivý systém, kde je každá jednotka prepojená s všetkými ostatnými jednotkami; o systém bez substance, vo svojej podstate prázdny (predstavme si len vzdialenosti medzi počítačmi!), a obvykle obsahujúci informácie len relatívnej hodnoty.

---

³ zdroj: archív autora.

Štruktúra dotazníka a metodológia jeho vyhodnocovania.

Dotazník (viď. príl. 1) vo svojich dvoch jazykových verziách (slovenská/anglická) pozostával z troch otázok, mapujúcich osobu respondenta, a ďalších piatich, mapujúcich jeho názory. Prvé tri otázky zneli:

1. *Ku ktorej odnoži buddhizmu máte najbližšie? Charakterizujte prosím svoj vzťah k buddhizmu.*
2. *Ste: muž/žena.*
3. *Koľko máte rokov?*

Ďalších päť otázok v poradí, v akom na ne odpovedal respondent, znelo:

1. *Ako buddhizmus - podľa vášho názoru - obohacuje západnú spoločnosť?*
2. *Ktoré aspekty Buddhovho učenia vás osobne najviac oslovili?*
3. *S akými omylmi o buddhizme sa najčastejšie stretávate?*
4. *Potrebuje buddhizmus reformu, modernizáciu? Ak áno, akú? Na ktoré problémy modernej spoločnosti (zatiaľ) nedokáže odpovedať?*
5. *Je buddhizmus univerzálnou náukou? Môže sa človek, ktorý vyrástol v Európe, naozaj stať buddhistom?*

Na otázky ohľadom veku a pohlavia odpovedal respondent pomocou predvolených možností; na všetky ostatné otázky odpovedal vpísaním odpovede do poľa. Rozsah odpovedí som nijako nereguloval; považoval som za dôležité nechať odpovedajúcim maximálnu voľnosť pri formulácii svojich stanovísk. Niektorí respondenti odpovedali veľmi stručne, iní i niekoľkými vetami. Odpovede na dotazník som zbieral desať dní, v období 5-15.11.2009; táto doba sa ukázala byť dostatočnou; v rozmedzí 15.11.2009-1.1.2010 už došlo iba osem odpovedí.

Práve z dôvodu veľkej rôznorodosti odpovedí sa vyhodnocovanie dotazníka ukázalo byť neľahkou úlohou. Metódy kvantitatívnej sociológie nie sú pre takýto typ prieskumu dobre použiteľné, pretože vyžadujú aspoň nejakú reguláciu odpovedí (kvantifikovanie pomocou stupnice, predvolené možnosti a podobne) Spôsob, ktorým som dotazník vyhodnocoval, je preto z prísne sociologického hľadiska nepríliš korektný; kladie totiž značný dôraz na moje subjektívne rozhodnutie.

Pri vyhodnocovaní dotazníka som použil metódu, vzdialene pripomínajúcu hermenutický kruh. Odpovede na každú otázku som čítal niekoľko krát; pri prvom čítaní som sa oboznamoval s prevládajúcimi rysmi odpovedí, pri druhom som vytvoril základné kategórie, do ktorých chcem odpovede roztriediť (respondenti totiž často pomenúvali rovnaký jav rôznymi slovami), pri ďalších čítaniach som upresňoval počty odpovedí, patriacich do jednotlivých kategórii. K výsledkom som sa teda dostal akousi postupnou iteráciou.

Práve pre istú mieru subjektivity pri vyhodnocovaní dotazníka by nebolo správne klásť prílišný dôraz na presné čísla vo výsledkoch. „Odchýľka merania“ je totiž v tomto dotazníku pomerne značná. A predsa tento dotazník odhaľuje viacero masívnych tendencií, ktoré nie sú výsledkom „ľudského faktora.“

Súčet položiek v jednotlivých tabuľkách sa často nerovná počtu respondentov. Je tomu jednak preto, že v tabuľkách neuvádzam položky spomenuté len jedným respondentom, ale i preto, že niektoré odpovede nepasovali do žiadnej z vytvorených kategórii, pokiaľ iné (dlhšie) často naopak zapadli do viacerých kategórií naraz.

Poradie, v ktorom budeme jednotlivé otázky dotazníka analyzovať, je obrátené k poradiu, v akom na ne odpovedali respondenti. Dôvod, pre ktorý k tomuto otočeniu došlo, je pomerne prostý: pokiaľ pri vyhodnocovaní sa zdá byť prirodzené začínať od základných (a kontroverzných) otázok, ako napríklad: „Je konverzia Západniara na buddhizmus vôbec možná?“, pri tvorbe dotazníka som nepovažoval za taktické začínať otázkou, ktorá môže odpovedajúceho pobúriť. Dotazník preto začínal nekonfliktnými otázkami a kontroverznejšími témami končil; vsadil som pritom na psychologický predpoklad, že respondent, ktorý už investoval svoj čas do odpovede na niekoľko otázok, dotazník odošle, i keď ho posledná otázka nahnevá.

Ako už bolo spomenuté v úvode, analýza jednotlivých otázok prebieha v troch krokoch: za prvé, predstavíme výsledky dotazníka; za druhé, uvedieme ich do kontextu odbornej literatúry; za tretie, autor k nim zaujme svoje osobné stanovisko. Bolo by práčne a zo štylistického hľadiska nežiadúce otrocky sledovať túto osnovu pri každej z dielčích otázok. Pri každom dôležitejšom zistení tejto práce však naznačím, výsledkom ktorého kroku je.

Dotazník som poslal elektronicky na približne 400 e-mailových adries⁴ buddhistických centier v USA, Veľkej Británii, Škandinávii, Beneluxe, v Českej republike a na Slovensku.⁵ V ČR a SR som ho rozoslal i na religionistické katedry väčšiny univerzít. Dostal som 97 odpovedí. Temer

---

4 Presný údaj nie je možné zistiť, pretože dotazník jednotlivé komunity distribuovali ďalej pomocou svojich mailing-listov. Adresy centier som získal z www.buddhanet.net a www.buddha.cz.

5 Vyberal som anglofónne krajiny a krajiny, v ktorých je znalosť angličtiny veľmi rozšírená. To samozrejme neplatí pre ČR a SR, kde som posielal slovenskú verziu dotazníka.

všetky tieto odpovede napísali aktívni buddhisti, či sympatizanti tejto náuky. V 9 prípadoch odpovedal lama, miestny predstavený sanghy či učiteľ buddhistickej filozofie.

Je mi známe, že najdôležitejšou úlohou tvorcu takéhoto dotazníka je zabezpečiť maximálnu náhodnosť respondentov. Pri rozosielaní dotazníka na adresy uvedené na stránke *www.buddhanet.net* som preto nepostupoval podľa abecedy (miestne komunity jednotlivých pobočiek totiž majú v zozname názvy začínajúce rovnakým písmenom, ako „Diamond Way New York“, „Diamond Way Los Angeles“ atď.), ale používal som náhodný generátor čísel. K určitému skresleniu vzorky mohol ale prispieť fakt, že ku každému dotazníku sa dostal najskôr ten člen komunity, ktorý má na starosti korešpondenciu s verejnosťou; teda obvykle člen jej vedenia.

Odpísalo mi o niečo viac mužov ako žien (viď. tab. 1), najčastejšie v strednom veku (viď. tab. 2). Platí pritom, že na anglickú verziu dotazníka odpovedalo výrazne viac žien a starších ľudí ako na slovenskú verziu. Tento fakt sa dá – ako sa domnievam – vysvetliť dlhšou prítomnosťou buddhizmu v USA a západnej Európe, v porovnaní s postkomunistickými krajinami.

Pohlavie	tab.1
celkom	97
muž	55
žena	40
neuviedli	2

Vek	tab.2
menej ako 18	1
18-30	23
30-50	46
viac ako 50	25
neuviedli	2

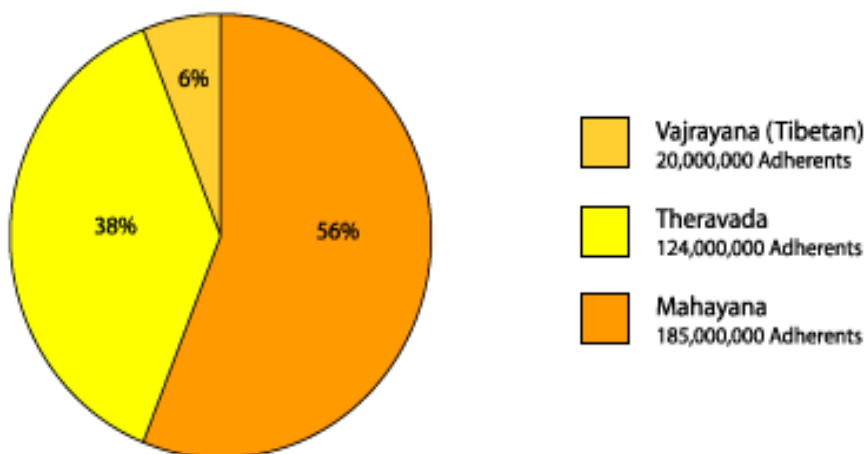
Viac než polovica odpovedajúcich sa prihlásila k tibetskému buddhizmu. Z nich sa viac než polovica hlásila k línii Karma Kagyu, ktorej západná verzia je známejšia pod názvom Diamantová cesta. Štvrtina respondentov sa hlási k zenu, a to najmä ku škole soto⁶. Zvyšných 25 percent zahŕňa ostatné odnože buddhizmu, ľudí, ktorí sa odmietli prihlásiť k akejkoľvek tradícii, a napokon i nebuddhistov. (viz tab. 3)

⁶ Bohužiaľ nie je možné uviesť ohľadom zaradenia do škôl či línii nasledovania presné čísla. Respondenti totiž uvádzali svoje zaradenie s rozličnou mierou presnosti.

Príslušnosť k tradícii	tab.3
tibetský buddhizmus	56
zen	21
theraveda	2
iné	9
nebuddhisti	3
neuviedol	1

Výsledky dotazníka iba potvrdzujú známy fakt, že zen a tibetský buddhizmus sú najpočetnejšie zastúpené odnože buddhizmu na Západe.⁷ V celosvetovej mierke je však situácia odlišná.

Statistics on the Major Branches of Buddhism

obr. 2⁸

Tibetský buddhizmus nie je zastúpený 55, ale len 6 percentami. Naopak Theravéda, ku ktorej sa prihlásili len 2 percentá našich respondentov, zahŕňa temer 40 percent celosvetovej populácie buddhistov.

Jestvuje niekoľko objektívnych dôvodov, prečo si práve zen a tibetský buddhizmus získali toľko priaznivcov na Západe. V prípade zenu ide jednak o príčiny sociologické (migrácia Japoncov do USA), jednak o akúsi čistotu a východnú estetiku, ktorou je nasiaknutý, a ktorá Západniarov

⁷ Vid'. napr. Lenoir, str.209 a 219.

⁸ zdroj: http://www.buddhanet.net/e-learning/history/bstats_b.htm

príťahuje. V prípade tibetského buddhizmu ide jednak o politické udalosti v Tibete a nútenú diasporu tibetského duchovenstva, jednak o povest' Tibetu ako akejsi mýtickej, zázračnej krajiny.

Je tiež zaujímavé uvedomiť si, že málokteré formy buddhizmu sa od seba líšia tak výrazne ako zen a vadžrajána. Zen je prostý, nenesie temer žiaden metafyzický či rituálny náklad. Tibetský buddhizmus je zložitý a fascinuje tajomným leskom svojich ťažko pochopiteľných tradícií.

Nech už sú dôvody súčasného stavu akékoľvek, ostáva faktom, že svet buddhizmu na Západe nie je verným obrazom sveta buddhizmu v Ázii. Výrazne uprednostňuje niektoré tradície a iné vynecháva. Nedeje sa tak ale (a to je potrebné zdôrazniť) z akéhosi vedomého rozhodnutia jednotlivcov, skôr pod tlakom vonkajších okolností

Tak to aspoň vidí jeden z respondentov, keď píše:

„Zdá sa mi, že tibetský buddhizmus, ktorý sa v západnej spoločnosti vyskytuje najčastejšie, je ironicky najmenej kompatibilný so západnými hodnotami.

Boju o slobodný Tibet sa venuje veľa pozornosti, a tak je i tibetský buddhizmus veľmi známy, avšak jestvujú i menej dogmatické a omnoho praktickejšie verzie buddhizmu. Bol by som rád, keby sa aj im dostalo pozornosti, aby západná spoločnosť mohla využiť ich praktické aplikácie.“⁹

---

⁹„I feel that the Tibetan Buddhism, which is the most prevalent in Western society, is ironically the least compatible with western values.“

The struggle of a free Tibet is on the front page so Tibetan Buddhism is the most well known, but there are other less dogmatic and more practical versions of Buddhism available. I would like to have those brought to the forefront so that their practical applications can be used by Western society.“

Je možná úplná konverzia?

Je buddhizmus univerzálnou náukou? Môže sa človek, ktorý vyrástol v Európe, naozaj stať buddhistom?	tab.4
dôrazné áno	14
áno	81
nie	2
Komentár:	
je ale potrebné odstrániť kultúrny nános	9
na Západe má Dharma ideálne podmienky: bohatstvo, demokraciu, vzdelanie, toleranciu	5
Západniari nemajú dosť trpezlivosti	4
mnohí Západniari sú buddhistami bez toho, aby o tom vedeli	3
je veľmi ťažké tlmočiť b. moslimom	2
niet vhodných učiteľov	2
globalizácia je pozitívny faktor	2

Posledná otázka dotazníka bola zámerne provokatívna. Pýtať sa ľudí, ktorí sami seba považujú za buddhistov, na samotnú možnosť stať sa skutočným buddhistom na Západe – to hraničí s urážkou.

Nie je preto prekvapujúce, že takmer všetci opýtaní odpovedali „áno“. Menšina respondentov reagovala dokonca pobúrene, označujúc otázku za hlúpu, bezpredmetnú a podobne. Tieto odpovede, spolu s reakciami typu „áno, samozrejme“, „áno!“, „most definitely yes“ atď. sú zahrnuté v kategórii *dôrazné áno*, (tj. áno, ktoré nepripúšťa ďalšiu diskusiu).

Niektorí respondenti dokonca považujú transfer buddhizmu na Západ za jeho presadenie do živnej, úrodnejšej pôdy. Ľudia na Západe sú bohatí, a preto si môžu „kúpiť čas na meditáciu“, sú zvyknutí kriticky uvažovať, sú vzdelaní. Jedna respondentka napísala, že podľa jej vlastného výskumu, ktorý vykonala v sanghe v Thajsku, miestne ženy považujú západný buddhizmus za čistejší než buddhizmus lokálny.

Traja respondenti dokonca zastávali kurióznu tézu, podľa ktorej mnohí Západniari už sú

akýmisi „anonymnými buddhistami“, totiž že patria k buddhistom bez toho, aby o tom sami vedeli. Toto tvrdenie mi pripadá byť rovnako nebezpečné ako predstava, že jestvujú akýsi „anonymní kresťania“; ľudia, ktorí sa síce sami označujú za ateistov či príslušníkov iných náboženstiev, ich vnútorná hodnota nás ale oprávňuje rátať ich ku kresťanom.¹⁰

Mnohí respondenti nesúhlasne reagovali na frázu „naozaj sa stať buddhistom/become a real buddhist“, odôvodnene sa pýtajú, kto onen „naozajstný buddhista“ vlastne je. Ďalší sa ale pokúsili sami ponúknuť definíciu „naozajstného buddhistu“; práve tomuto účelu mala slúžiť moja zámerne vágna formulácia otázky.

Len výrazná menšina respondentov odpovedala na otázku kladne až po zjavnom váhaní. Najtypickejším obtiažam súvisiacim s prenosom buddhizmu do inej kultúry sa budeme venovať pri analýze 4. otázky; na tomto mieste chcem uviesť len niekoľko zaujímavých či kuriózných argumentov:

- *stať sa na Západe buddhistom je ťažké, lebo sme bohatí!*¹¹
- *buddhizmus je obtiažny, nie je to nič na nedeľné popoludnie*
- *buddhistom môže byť každý, pokiaľ sa nemusí starať o základné životné potreby*
- *tulku*¹² *si môže vybrať, kde sa znovurodí, a preto musí byť možné byť buddhistom na Západe*
- *buddhizmus je univerzálny, hinduizmus však nie*
- *moslimovia neprijímajú buddhizmus, pretože Islam je náboženstvo agresivity*¹³
- *každý môže dôjsť osvietenia, nie každý však v tomto živote*
- *ako doktor mám problémy veriť v reinkarnáciu*

Celkovo však možno skonštatovať, že medzi respondentami panovala temer jednohlasná zhoda v tom, že buddhizmus univerzálnym náboženstvom je, a že konverzie na Západe sú možné. Veľká väčšina odpovedajúcich bola tiež presvedčená, že na Západe je buddhizmus prístupný vo

---

¹⁰ Autorom náuky o „anonymných kresťanoch“ je Karl Rahner. Táto náuka však našla odozvu i v oficiálnych dokumentoch katolíckej cirkvi, napr. v *Dominus Jesus*, ktorého autorom je Benedikt XVI:

" *Nevertheless, God, who desires to call all peoples to himself in Christ and to communicate to them the fullness of his revelation and love, "does not fail to make himself present in many ways, not only to individuals, but also to entire peoples through their spiritual riches, of which their religions are the main and essential expression even when they contain 'gaps, insufficiencies and errors'". Therefore, the sacred books of other religions, which in actual fact direct and nourish the existence of their followers, receive from the mystery of Christ the elements of goodness and grace which they contain.*" (*Dominus Jesus*, I, 8)

¹¹ môže sa jednať o ozvuk Mt 19,24

¹² O tulku viď ot. 4, str. 17

¹³ Tento názor vyslovil stúpenec Diamantovej cesty. Vodca tejto vetve buddhizmu, lama Ole Nydahl, sa netají svojimi kritickými názormi voči islamu. Viď napr.: www.youtube.com/watch?v=2Y9fwII1jCM

svojej skutočnej, pravej podobe. A že je prístupný ľahko, bez nejakých zvláštnych ťažkostí.

Tento optimizmus však s respondentami prekvapujúco nezdieľajú ani ich duchovní učitelia. Títo naopak (a to pravidelne) zdôrazňujú okolnosti, ktorá úplnú konverziu Západniara nesmierne sťažujú. XIV. Dalajláma napríklad píše:

*„Jsou dva případy. Někteří lidé si uchovají víru ve své původní náboženství a přijmou některé praktiky, některé techniky jiného náboženství. Myslím, že je to velmi pozitivní. Avšak jiní lidé si přejí změnit náboženství. Tento případ je nebezpečnější. Je nutné, aby takoví lidé hodně a dlouho přemýšleli. Neboť není přirozené odtrhnout se od vlastních kořenů.“*¹⁴

Khentrol rinpoče, predstavený kláštora Mardo Tashi Choling v Tibete, spochybňuje myšlienku, že by celistvé Buddhovo učenie bolo na Západe prístupné. Hovorí:

*„V buddhizme existuje mnoho tém, o ktorých nemožno (na Západe) hovoriť s nikým. Dôvodom je nedostatočná oboznámenosť či otvorenosť.“*¹⁵

Lenoir si v závere svojej knihy *Setkávání buddhismu se Západem* kladie otázku, či je úplná konverzia človeka zo Západu možná. píše: *„Mohou se lidé ze Západu pokusit znovu navázat spojení se svým niterným Orientem tím, že se celou svou bytostí stanou buddhisty? Touto otázkou se do hloubky zabývalo mnoho východních a západních myslitelů a jejich odpověď byla téměř ve všech případech záporná.“*¹⁶

Dokonca ani samotný Buddha Šakjámuni sa nedomnieval, že by pravda, ktorú objavil, bola zrozumiteľná a ľahko prístupná širokému okruhu ľudí. Arijaparijesenasuttam popisuje, ako krátko po svojom osvietení váha, či na svete existuje vôbec niekto, kto by ju dokázal prijať:

„Tu mi přišlo, mnichové, na mysl: Objevil jsem hlubokou pravdu, tak těžko zřetelnou, těžko srozumitelnou, tak tichou, vybranou, nepřístupnou pouhému rozumování, jemnou, pouze pro zasvěcence: libé pocity ale hledá toto pokolení, slastí pocitů miluje, libé pocity si cení. Zábavu hledajícimu pokolení nyní ale, zábavu milujícimu, zábavu si cenícimu, bude taková věc těžko srozumitelná: totiž stav podmíněnosti, podmíněné vznikání, a také takové věci těžko porozumí: totiž

---

14 cit. v Lenoir, str. 269

15 *„There are many subjects in Buddhism that can not openly be discussed with anyone. Because of the lack of familiarity or acceptance.“*

www.youtube.com/watch?v=Csgof4NDzu4&feature=related, citát začína 3:13.

16 Lenoir, str. 268

právě tomu zrušení veškerého lpění, utišení žízně, obratu, utišení, uhašení. Když tedy tuto pravdu vyjevím a ostatní mě přesto nepochopí, bude to jen trápení a pohoršení.“¹⁷

Až na príhovor Brahmy Sahampatiho sa Buddha rozhodol roztočiť koleso Dharmy. A to pritom išiel učiť ľudí, ktorí hovorili rovnakým jazykom ako on, patrili k rovnakej kultúrej a náboženskej tradícii; ľudí, s ktorými zdieľal rovnaké spoločenské normy.

Zhrnutie:

Respondenti dotazníka vyjadrili temer jednohlasné presvedčenie, že úplná konverzia človeka zo Západu na buddhizmus možná je. Niektorí z nich považovali kladnú odpoveď sa úplne samozremú, časť z nich však pritakala až po určitom váhaní.

Na druhej strane buddhistickí učitelia, ktorí sa narodili v Ázii a pôsobili na Západe, sa o možnosti úplnej konverzie Západniara vyjadrujú omnoho skeptickejšie.

---

¹⁷ preložil Jan Kozák, citované z Kozák, str. 23

Potrebuje buddhizmus reformu?

Potrebuje buddhizmus reformu, modernizáciu? Ak áno, akú? Na ktoré problémy modernej spoločnosti (zatiaľ) nedokáže odpovedať?	tab.5
neviem	7
stručné nie	10
buddhizmus sa reformuje samovoľne	12
(je potrebné) zbaviť sa kultúrneho nákladu	13
opustiť rituály	5
prehodnotiť postavenie žien	4
premieňať buddhizmus z monastického na laický	4
prekladať pôvodné texty	3
zjednodušiť, sprístupniť učenie	3
vedecky opísať meditáciu	3
zreformovať systém vyberania tulku	2
Komentár:	
buddhizmus si nekladie za cieľ odpovedať na všetky otázky	7
buddhizmus odpovedá na všetky otázky	6
„buddhizmus“ neexistuje, len jednotlivé buddhizmy	5

Podobne ako piata, i štvrtá otázka dotazníku mohla byť respondentami považovaná za provokatívnu. Navyše je zámerne formulovaná vágne, aby ponechala odpovedajúcim voľnosť reagovať najrozličnejšími možnými spôsobmi.

Pokiaľ neberieme do úvahy sympatickú odpoveď „neviem“ a naprosté odmietnutie otázky („stručné nie“), najčastejšími odpoveďami boli dve tvrdenia: za prvé, „buddhizmus sa reformuje sám“ a za druhé „jadro buddhizmu reformu nepotrebuje, potrebuje sa len oslobodiť od kultúrnych nánosov.“

Predstava, že „**buddhizmus sa reformuje sám**“, má pravdepodobne svoje korene v dejinách tejto náuky. Buddhizmus počas svojej dlhej histórie skutočne mnohokrát prejavil nebyvalú adaptabilitu a uchytil sa v krajinách s najrozličnejším geografickým, kultúrnym a náboženským pozadím. V Indii, krajine Buddha Šakjámuniho, sa dnes k nemu hlási len asi jedno percento populácie. Najviac buddhistov žije v komunistickej Číne. Buddhizmu sa dobre darí v tak rozličných krajinách, ako je Bhután, Srí Lanka či Japonsko.

Avšak samotné tieto fakty nás nesmú prirýchlo presvedčiť. I keď je pravda, že tvárnosť a tolerancia sú charakteristickými znakmi buddhizmu, ktoré mu umožňujú ľahšie sa adaptovať v nových spoločnostiach, predsa táto adaptácia - ako sa domnievam - neprebehne bez konkrétnej snahy konkrétnych ľudí. Buddhizmus sa nereformuje, neadaptuje „sám“, adaptujú sa buddhisti. A keďže tento proces adaptácie nie je akousi metafyzickou, ale ľudskou záležitosťou, môže byť bolestný, prídlhý, plný omylov, prípadne celkom neúspešný.

A za druhé, extrémna prispôsobivosť buddhizmu má i svoju tienistú stránku. Jednotlivé vetve buddhizmu sa od seba líšia do tej miery, že - ako pripomína Lenoir - Európania do polovice 17. storočia vôbec nedokázali rozpoznať, že ide o jednu a tu istú náuku.¹⁸ Napokon, päť respondentov mi pri odpovedaní na vyššieuvedenú otázku vytklo, že nič také ako singulárny buddhizmus neexistuje. Zdá sa teda, že základným problémom adaptácie buddhizmu na západe nie je ani tak to, či sa podarí, ako skôr to, aký západný, adaptovaný buddhizmus bude. Preto sa mi zdá, že tvrdenie „buddhizmus sa reformuje sám“ je potrebné odmietnuť ako nereálne optimistické a vlastne i nebezpečné.

Druhé tvrdenie, totiž že „**je potrebné očistiť jadro buddhizmu od kultúrnych nánosov**“, je bezpochyby jedným z najzaujímavejších výsledkov dotazníka. V jeho pozadí totiž stoja dve nesamozrejmé predstavy:

1. Buddhizmus (ako náuka a fenomén) sa skladá z časti, ktorá je podstatná, univerzálna a nezávislá na kultúre, a z časti, ktorá je kultúrne podmienená, nie je univerzálna a v konečnom dôsledku ani potrebná.
2. Tieto dve časti sa od seba dajú (ľahko) oddeliť.

Spôsoby, akými respondenti obe časti nazývali, sú zobrazené v nasledujúcej tabuľke:

---

¹⁸ Pretože sme sa ešte nedostali k otázke, či buddhizmus je alebo nie je náboženstvom, volím radšej opatrnú formuláciu. Lenoir píše: „Sama myšlenka, že by mohlo existovať spoločné pojítko medzi tak rôznymi buddhistickými kultúrami, ako jsou čínský, japonský, tibetský, cejlonský, barmský aj., si razila cestu až od poloviny 17. storočia. Pokud jde o koncept buddhizmu a samotné slovo „buddhizmus“, objevili se až na konci druhého desetiletí 19. století.“ Lenoir, str. 13

časť, ktorú možno preniesť	časť, ktorej je potrebné sa zbaviť
podstata	obaly
zdroj	kultúrne vplyvy
filozofia	zvyky
jadro	škrupina
jadro	kultúrna forma
esencia	spoločenská morálka
esencia	kontext
esencia	rituály
učenie	kultúrny náklad
učenie	prezentácia
náplň	forma
samotný buddhizmus	forma
duchovná rovina	spoločenská rovina

tab. 5a

Žiaden z respondentov napodiv nespomenul v buddhizme Diamantovej cesty rozšírenú „metaforu diamantu.“¹⁹ Podľa tejto metafory je dharma ako diamant, ktorého každá jedna vybrúsená plôška zrkadlí farbu najbližšieho okolia. A tak i keď je dharma stále rovnaká a nemenná (spomeňme len na tvrdosť diamantu), má schopnosť prispôbiť sa kultúre, v ktorej je vyučovaná.

A predsa je „metafora diamantu“ v istom zmysle podobná prirovnaniam, ktoré ponúkli respondenti. Pokým je totiž samotná hmota diamantu čímsi trvácny, tvrdým a reálnym, odraz na jeho plôške takéto vlastnosti nemá: je naopak efemérny, nehmotný a bez vlastnej podstaty.

Model, ktorý respondenti ponúkli, sa zdá byť prirodzený, pre Európana temer samozrejmy. Predsa však jestvuje niekoľko veľmi dobrých dôvodov, prečo ho považovať za pochybný.

Najprv, odpovedajúci samotní sa v dotazníku viackrát sťažovali na nedostatok kvalitných prekladov. Ba čo viac, v podstate všetky (!) kľúčové pojmy buddhizmu postrádajú vhodné ekvivalenty v európskych jazykoch. Ak by však platil vyššie uvedený model, malo by byť možné (univerzálny) význam slova oddeliť od (kultúrne podmieneného) slova samotného a následne ho „zaodiet“ do slova v jazyku respondenta. Ťažkosti, s ktorými sa potýkajú prekladatelia, sú teda priamym argumentom proti spomínanému modelu.

Ďalej, filozofovia jazyka v 20. storočí viackrát odmietli možnosť oddelenia reči a zmyslu. Štrukturalizmus sa domnieval, že význam slova vzniká jeho postavením v celkovej štruktúre,

¹⁹ Na túto metaforu ma upozornil doc. Pavel Hošek ThD.

celkovom korpuse jazyka, pokým Wittgenstein, otec analytickej filozofie, definoval význam ako „spôsob použitia slova“ v danom jazyku.²⁰ Podľa týchto názorov nič také ako izolovaný význam izolovaného slova vlastne neexistuje; slovo má význam iba v kontexte jazyka ako celku.

Ďalej, niektorí respondenti tvrdia, že singulárny buddhizmus vlastne tiež nejednotný. Ak by však bolo možné očistiť „esenciu“ buddhizmu od kultúrnych „nánosov“, pluralita buddhizmov by sa stala netolerovateľnou. Nebolo by možné vysvetliť, prečo nejednotný jeden „očistený“ buddhizmus namiesto množstva buddhizmov „s prímiesami“. Ak sú však všetky buddhizmy kultúrne podmienené, je to zrejme dôkaz, že „čistý“, kultúrne nepodmienený buddhizmus je len nereálnou myšlienkovou konštrukciou.

A napokon: Je prekvapujúce, že sa u stúpenecov Buddhovho učenia, ktorého súčasťou je i náuka o an-átmane, stretávame s tak silným esencionalizmom, pokiaľ ide o buddhizmus samotný. Buddha odmietol existenciu trvalého, substanciálneho ega s odôvodnením, že nie je možné vystopovať ho. Nebolo by analogicky správne odmietnuť predstavu nenej, univerzálne platnej esencie Buddhovho učenia, ak ju nie sme schopní nájsť a identifikovať?

---

²⁰ „Die Bedeutung eines Wortes ist sein Gebrauch in der Sprache.“ Philosophie Untersuchungen 43, http://www.geocities.jp/mickindex/wittgenstein/witt_pu_gm.html

Obr. 3a, 3b

Zenová záhrada v Japonsku a festival v Tibete. Obe tieto tak odlišné fenomény sú kultúrno-spirituálnym prejavom buddhizmu. Ako však odlíšiť kultúru od spirituality?²¹

Ak buddhistickí učitelia hovoria o esencii buddhizmu, zvyčajne nemajú na mysli čisté, konkrétnou kultúrou nepoškvrnené učenie. Skôr tak nazývajú hutné, skratkovité zhrnutie Buddhovej náuky; v podobnom zmysle by sme dvojpríkázanie lásky mohli označiť za esenciu kresťanstva.

Sogjal rinpoče²² v prednáške²³ prednesenej vo Francúzsku r. 2006 označil za esenciu buddhizmu nasledujúce tri vety: „*Neškod' iným. Ak je to možné, konaj tak, aby si prispel k dobru. Upokoj svoju myseľ, ovládni svoju myseľ, premeň svoju myseľ.*“

Prvé dve z týchto viet by mohol pokojne vysloviť z kazateľnice evanjelický farár. A tak sa mi zdá, že skutočné špecifikum či esencia buddhizmu spočíva vo vete tretej.

Ak môžeme niečo oprávnene označiť ako jadro buddhizmu, je ním meditačná prax. Jeden z respondentov túto skutočnosť vyjadril strohým: „*Bez meditácie niet buddhizmu.*“²⁴ Ako uvidíme ďalej, respondenti považovali meditačnú prax za najväčší prínos buddhizmu pre západnú spoločnosť. Budeme sa jej preto ešte podrobne venovať.

Meditácia je praktická, je založená na osobnej, bezprostrednej skúsenosti. Meditačné techniky obyčajne vysvetľuje učiteľ, ktorého je možné sa opýtať na nejasnosti. Zdá sa mi, že tieto dve korigujúce kotvy (tj. osobná skúsenosť a možnosť klásť učiteľovi otázky) výrazne uľahčujú

21 Zenová záhrada, zdroj: <http://4.bp.blogspot.com>, festival zdroj:

<http://english.chinatibetnews.com/Gallery/attachement/jpg/site2/20090209/000ae4fd92470af9e4623f.jpg>

22 Nar. 1950. Tibetský lama línie Nyingma. Zakladateľ stovky buddhistických centier v dvoch desiatkach krajín.

23 „*Do not harm others. If possible, adopt positive and wholesome actions. Tame your mind, conquer your mind, transform your mind.*“

www.youtube.com/watch?v=b4gH__XJFCc&NR=1

24 „*No meditation, no Buddhism.*“

prenos Buddhovho učenia naprieč kultúrami. Nerobia ho však automatickým, ľahkým ani bezchybným.

Zamerajme sa teraz na dva praktickejšie problémy, spomenuté respondentami: na **postavenie žien v sanghe** a na „problém tulku.“ Ako je známe, Buddha dlho váhal, pokým povolil ženám odísť z domu do bezdomovia, a i potom podriadil mníšky (*bhikkuni*) mníchom. Harvey cituje jedno z kanonických pravidiel vzťahov medzi mníchmi a mníškami: „*Mníška, aj keby patrila do rádu (už) sto rokov, musí s rešpektom privítať mnícha, hoc by bol ordinovaný len deň, a vzdať mu poctu povstaním a úklonom so zopätými rukami.*“²⁵

Je zrejmé, že dnešný Západ sa na genderovú otázku díva inak než India pred 2500 rokmi; preto mnohí buddhisti (a buddhistky!) na Západe cítia potrebu nanovo vyložiť kanonické pasáže, týkajúce sa žien.

Tulku je osvietený lama, ktorý sa vďaka svojej duchovnej vyspelosti sám rozhoduje, či, kedy a do koho sa prevtelí.²⁶ Toto svoje rozhodnutie obvykle naznačí krátko pred smrťou listom alebo iným spôsobom; na základe týchto indícií potom poverené osoby²⁷ nájdu chlapca, ktorý je jeho ďalšou reinkarnáciou.

Nie vždy sa však všetky zaangažované strany zhodnú na jedinom kandidátovi. Takéto situácie potom vedú k dlhotrvajúcim sporom, ktoré ohrozujú celistvosť tradície. Nedávnym príkladom môže byť kontroverzia ohľadom rozoznania 17. reinkarnácie karnapu, hlavy tradície Karma Kagyu, ku ktorej patrí i buddhizmus Diamantovej cesty. Ako Ogyen Trinley Dorje, tak i Trinley Thaye Dorye prehlasujú, že sú reinkarnáciou karnapu, a za každým z nich stojí početná skupina stúpencov.

Ďalším z problémov, ktorému je „systém tulku“ vystavený, je jeho neprehľadnosť. Na konferencii v Lhase roku 1988 sa stretlo približne 350 rozličných tulku, reinkarnácii dôležitých lamov minulosti.

Je preto prirodzené, že západní stúpenci tibetského buddhizmu, nezaťažení kultúrnymi tradíciami Tibetu, volajú po reformácii či opustení „systému tulku“.

---

25 *A nun who has been ordained (even) for a century must greet respectfully, rise up from her seat, salute with joined hands, do proper homage to monk ordained but that day.*“

Harvey, str. 388

26 Lama Džigme o tulkuoch: „*Mohou tedy pokračovat v těch nejvyšších meditacích až k úplnému osvobození. Nebo se mohou vydat do nějaké čisté země jako je devačän či se znovuzrodit do nějakého samsárového světa, například do lidské podoby. Rozhodují se však vědomě a svobodně, vedeni silou svých altruistických přání. Jsou dokonce s větší nebo menší jistotou schopni zvolit si své znovuzrození, a to podle úrovně svého duchovního rozvoje. Někteří lamové si takto mohou během barda vybrat své budoucí rodiče a přesné podmínky svého znovuzrození.*“ Lenoir, Le Gall, Džigme rinpoče, str. 123

27 Karmapa tulku napríklad rozonáva Sharampa tulku, a vice verza.

Napokon sa ešte musíme zamerať na **problém, či buddhizmus dáva alebo nedáva odpovede na všetky ľudské otázky**. Medzi respondentami v tomto bode panovala nezhoda. Pokiaľ 6 z nich sa vyjadrilo, že buddhizmus má odpoveď na všetky otázky, 7 tvrdilo, že buddhizmus na množstvo otázok neodpovedá, a že to ani nie je jeho cieľom.

Domnievam sa, že rozpor medzi týmito napohľad protikladnými tvrdeniami je len zdanlivý. Tvrdenie, že Buddha na mnohé otázky odmietol odpovedať, má oporu v kánone. V Čulamálunkjasuttam Buddha hovorí:

„Věčný je svět’, Málunkjáputto, to jsem nesdělil. ‘V čase je svět’, Málunkjaputto, to jsem nesdělil. ‘Konečný je svět’, to jsem nesdělil. ‘Nekonečný je svět’, to jsem nesdělil. ‘Něco jiného je život, něco jiného tělo’, to jsem nesdělil. ‘Život a tělo je jedno a totéž’, to jsem nesdělil. ‘Dokončený přetrvává po smrti’, to jsem nesdělil. ‘Dokončený nepřetrvává po smrti’, to jsem nesdělil. ‘Dokončený ani nepřetrvává ani nenepřetrvává po smrti’, to jsem nesdělil. A proč jsem to, Málunkjáputto, nesdělil? Protože, Málunkjaputto, to není spásné, není to kořen asketství, nevede to k odvratu. ke změně, nevede k zrušení, ukončení, k probuzení, k osvobození: proto jsem to nesdělil.“²⁸

Avšak na druhej strane: i keď Buddha na naprostú väčšinu otázok neodpovedá, ponúka cestu, na ktorej konci nebude nerozriešeného problému. Preto je časť respondentov oprávnená tvrdiť, že v istom zmysle buddhizmus na všetky otázky odpovedá.

Zhrnutie:

Odpovede respondentov naznačujú, že radoví buddhisti na Západe majú tendenciu podceňovať problémy, ktoré so sebou prináša transplantácia Buddhovho učenia z Východu na Západ. Niektorí respondenti vyjadrili presvedčenie, že buddhizmus si na Západe sám „nejako poradí“, že si podobne ako voda sám nájde cestu. Mnohí respondenti tiež veria problematickému modelu, podľa ktorého buddhizmus podlieha dualite spirituálne jadro/kultúrny obal. Tento koncept propaguje i najsilnejšie zastúpená odnož buddhizmu na Západe, buddhizmus Diamantovej cesty, keď prirovnáva dharmu k diamantu, ktorý mení farbu podľa prostredia, v ktorom sa ocitne.

Model predstavený respondentami je ale veľmi zraniteľný, a to ako z filozofického uhla pohľadu, tak i z praktických dôvodov (ako napr. problém prekladu základných pojmov.)

---

28 Preklad Ján Kozák; v Kozák, str. 179

Pokiaľ niektorí respondenti predsa prišli s konkrétnymi návrhmi na reformu buddhizmu, išlo najmä o zlepšenie postavenia žien, o premenu buddhizmu z monastického hnutia na svetské učenie a o reformáciu systému tulku; slovom o prispôsobenie buddhizmu západným hodnotám a západnému štýlu života.

Omyly verejnosti ohľadom buddhizmu.

Aké sú najčastejšie omyly západnej verejnosti ohľadom buddhizmu?	tab.6
že hlása nejakého Boha (je ním Buddha, Dalajláma, guru a pod.)	22
že ide o náboženstvo	20
stotožňovanie buddhistov s mníchmi	15
že je pesimistický, len o utrpení	12
omyly ohľadom povahy Nirvány	8
omyly ohľadom povahy meditácie	8
že buddhista=vegetarián	8
že je nihilistický	7
že hlása sebeckvo	7
že je to sekta, že hlása zázraky, že je ezoterický	7
že ide o niečo nesmierne ťažkého	5
že ide o nereálnu, zázvetnú náuku	5
omyly týkajúce sa povahy reinkarnácie	4
omyly týkajúce sa povahy karmy	4
že buddhizmus je pasívny	3
nejasné rozlišovanie buddhizmu a hinduizmu	2
že ak sa niekto chce stať buddhistom, musí všetko opustiť	2
že buddhizmus je niečo ľahkého, že pokrok príde bez práce	2

„Ludia vo všeobecnosti vedia o buddhizme len veľmi málo“, povzdychol si jeden z respondentov a mne nezostáva, len s ním súhlasiť. Respondenti sú vo všeobecnosti tej mienky, že ľudia, ktorí sa o náboženstvo nezaujímajú a o buddhistoch sa dopytujú iba z masmédií, si pod pojmom „buddhizmus“ predstavujú akési východné kresťanstvo, s Buddhom miesto Boha či Krista, mantrami či meditáciami miesto modlitieb a nirvánou miesto spásy.

Práve táto projekcia má na svedomí omyl, ktorý spomenulo najviac respondentov; totiž že

buddhizmus vyznáva nejakého boha. Buddhisti si nemyslia, že by Buddha či Dalajláma boli bohmi. XIV. Dalajláma sám na túto otázku odpovedal záporne. Keď sa prestal smiať, odvetil: „Nedávno som podstúpil operáciu. Ak by som bol bohom, nestalo by sa to.“²⁹

Buddhizmus rozhodne nie je teistický. Je však ateistický, či skôr agnostický? Teológ Hans Küng sa prikláňa k druhej možnosti: „Buddha se přiznává ke své indiferentnosti: Zcela se soustřeďuje na vykoupení člověka z utrpení a odmítá, jak známo, spekulativní otázky, jako například otázky boha a původu světa.“ V tomto zmyslu, na této rovině je buddhizmus sice ne ateistický, ale přeci jen agnostický.³⁰ Podobne – snáď vo svojej snahe priblížiť sa svetu kresťanov – hovorí i XIV. Dalajláma: „Nějaký bůh možná je.“ Hneď však dodáva: „Nemáme ale od něho nic čekat.“³¹

Autor tejto práce sa však na danú otázku díva z kresťanského uhla pohľadu, a musí konštatovať, že z tejto perspektívy sa buddhizmus agnostickým byť nejaví. Hospodin totiž nie je Bohom, o ktorom nik nemôže nič vedieť a od ktorého nik nemôže nič očakávať. A tak sa zdá, že pre kresťanov buddhisti nie sú agnostikmi, ale ateistami.

Obr. 4

Vonkajší pozorovateľ by pri pohľade na buddhistickú architektúru a rozličné sviatky a festivaly len ťažko usúdil, že Buddha hrá v buddhizme rolu zásadne odlišnú od tej, ktorá patrí Kristovi v kresťanstve. (Pozri i nasl. obrázok.)³²

29 „Recently I have undergone a surgery. If I were a god, that would not happen.“ www.youtube.com/watch?v=8Zpf1DdArek, citát začína 2:03

30 Küng, str. 148-149

31 XIV Dalajláma a Carrière, str. 83

32 zdroj: http://indiatoursweb.com/siteadmin/Itinerary/img/ite_img_1_144.jpg

Obr. 5

*Kristus strážiaci Rio de Janeiro.*³³

Buddhisti sa ohradujú proti automatickej projekcii kresťanstva do buddhizmu. Z tohto dôvodu často odmietajú označovať buddhizmus za „náboženstvo“. **Je teda buddhizmus náboženstvom, alebo nie?** A ak nie je náboženstvom, čím vlastne je?

Tradične sa buddhizmus nazýva náboženstvom; má svoje rituály a ponúka cestu spásy. Podľa iných je ale zároveň filozofiou i náboženstvom³⁴, pretože skôr než k viere a k akceptácii dogiem nabáda ku kritickému mysleniu. Podľa ďalších je vedou o duchu³⁵, pretože ponúka presné inštrukcie, ako spoznať a premeniť myseľ. Podľa ďalších je praktickou náukou³⁶, pretože meditácia je praktická činnosť, prípadne terapeutickou náukou – medicínou, pretože jeho cieľom je vyliečiť človeka. Tibetský lama Sogjal rinpoče položartom hovorí: „*Ak chcete, aby bol náboženstvom, je náboženstvom. Ak to nechcete, nie je ním. Pre ateistov nie je náboženstvom, ale vedou o mysli, a životnou cestou.*“³⁷

---

33 zdroj: http://1.bp.blogspot.com/_BlrFzCtO3A/RqV2GPmV_CI/AAAAAAAAACg/G-uV31ZCxWA/s400/The+Christ+the+Redeemer+statue+in+Rio+de+Janeiro+Brazil.jpg

34 Lenoir, str. 266

35 XIV Dalajláma a Carrière, str. 93

36 Küng, str. 15

37 *If you want it to be religion, it is religion. If not, then it is not. For atheists it is not a religion, but a science of mind,*

Buddhizmus je jediný svojho druhu, a preto do žiadnej priehradky nezapadne bezo zvyšku. Celé hľadanie definície buddhizmu by preto bolo iba slovíčkarením, pokiaľ by sme sa z neho nepokúsili vyvodit' praktické dôsledky. Ak by sme napríklad uznali buddhizmus za náboženstvo, zrejme by to znamenalo, že kresťan nemôže byť zároveň buddhistom. Ak by sme však buddhizmus nazvali vedou o mysli, nejestvoval by v podstate dôvod, prečo by sa kresťania touto vedou nemohli zaoberať.

Občas sa nájdu ľudia, hlásiaci sa súčasne ku kresťanstvu i k buddhizmu. Asi najznámejším z nich bol otec Lasalle (1898-1990), Nemecký jezuita, ktorý prežil výbuch atómovej bomby v Hirošime. Po tomto zážitku sa začal venovať medzináboženskému dialógu a koncom 60. rokov sa nechal ordinovať za zenového mnícha bez toho, aby opustil svoju kresťanskú vieru.³⁸

Omnoho viac je ale kresťanov, ktorí praktikuju (obvykle zenovú) meditáciu, za buddhistov sa však nepovažujú a mnohé filozofické tézy buddhizmu, ako napríklad náuku o karme či anátmane, odmietajú. O tejto skupine ľudí píše lama Džigme: „*Ti lidé si vědomě a úpřímně mysleli, že je pro ně užitečné připojit ke své křesťanské cestě duchovní příspěvek z buddhistické tradice.*“³⁹ Pokiaľ ide skutočne o vedomú a kontrolovanú snahu, niet týmto hľadajúcim kresťanom, ako sa mi zdá, čo vyčítať.

Vnímanie buddhizmu ako pesimistického učenia bolo na Západe v minulosti veľmi rozšírené, a i dnes ustupuje iba postupne. Na ilustráciu uvediem aspoň jeden citát, a to z prednášky prednesenej r. 1950 Helmuthom von Glasenappom, popredným nemeckým indológom: „*Buddhista si přeje být úplně zničen, chce, aby se všechny duševní a tělesné faktory, které vytvářejí osobnost, ztratily beze zbytku. Nirvána je v přímém protikladu ke všemu tomu, co tvoří pozemskou existenci. Je to relativní nula.*“⁴⁰

Jestvuje viacero dôvodov takéhoto vnímania buddhizmu; uvediem aspoň tri z nich. Za prvé, za pesimistické vnímanie Buddhovho učenia môže určitý eurocentrizmus, tendencia považovať všetko neeurópske a nezápadné za menejcenné. (Korene tohto eurocentrizmu môžeme hľadať v kresťanskej apologetike, kolonializme, ale i v prostom sebedomedí technicky úspešnej západnej civilizácie.) Thurman, prvý profesor buddhistických štúdií v Spojených štátoch, spomína na názory, s ktorými sa stretol na univerzitách v USA v päťdesiatych rokoch minulého storočia:

„*Nejrozšířenějšími předsudky, s nimiž jsem se setkal, bylo, že Aziaté nemají úctu k*
and a way of life.“

www.youtube.com/watch?v=YUdrCJ2KPYU, citát začína 1:05

38 vid'. Watts, str. 47

39 Lenoir, Le Gall, Džigme rinpoče, str. 256

40 Watts, str. 122

jednotlivci, že se ani smyslově, natož ještě individuálně nediferencují jako individua a že v podstatě mají za to, že život nemá žádnou cenu. Proto se nazajímají o různá pojetí etiky a snadno se poddávají „orientální despotii“, aniž by při tom okem mrkli. Mezi těmito „Asiaty“ jsou prý nejextrémnějšími buddhisté, kteří učí, že zničení osobnosti a života je nejvyšším dobrem. Tito „mystici“ a „odmítači světa“ jsou prý „sociálně apatičtí“ a „z jiného světa“ (Weberovy fráze).“⁴¹

Za druhé, buddhizmus bol v 19. storočí vnímaný cez prizmu vtedy veľmi vplyvnej Shoppenhauerovej filozofie, ktorá skutočne pesimistická a nihilistická je. Shoppenhauer sa síce buddhizmom (podobne ako Upanišádami) inšpiroval, za buddhistu sa však nepokladal; skôr považoval Buddha za jedného z predchodcov svojho vlastného filozofického svetonázoru. Buddhizmus bol však v 19. storočí v Európe omnoho menej známy ako Shoppenhauerova filozofia, a tak tá mala rozhodujúci vplyv na jeho recepciu medzi západnými intelektuálmi.

Tretím dôvodom, prečo je buddhizmus na Západe vnímaný ako pesimistický, je samotná terminológia a argumentácia Buddhovej náuky. Nech túto náuku interpretujeme akokoľvek, jej cieľom je *vyviazať sa* zo samsáry, z kolobehu životov. Buddha hľadá v Buddhovi, sanghe a Dharme *útočisko*. Buddha sám za nočnej tmy *unikol* blahobytu, ako i vládcovským a rodinným povinnostiam. Nirvána je v Pálijskom kánone definovaná temer výlučne *negatívne*⁴².

Ďalej, ustredným pojmom *Štyroch vznešených právd* je **dukkha**, obvykle prekladaná ako utrpenie. Práve pojem *dukkha* má „na svedomí“ obvinenie Buddhovho učenia z pesimizmu. Do tej miery totiž, do akej považujeme za pesimistickú *Prvú vznešenú pravdu*, musíme považovať za pesimistický i samotný buddhizmus. Má preto význam na chvíľu sa pri tomto pojme zastaviť.

Etymologicky je slovo *dukkha* odvodené od koreňa, ktorý znamená niečo ako „neľahký“, „narušený“ či „nestály“. Je protikladom slova *sukha*, ktoré zhruba znamená „bežiaci rýchlo“, „hladko“. V pozadí tejto opozície stojí metaforická predstava otáčajúceho sa (napr. hrnčiarkeho) kolesa. Ak koleso beží hladko, ticho a s ľahkosťou, ide o stav *sukha*. Ak je však vyosené, točí sa s trením, hrkoce, prípadne sa zadrháva, ide o stav *dukkha*.⁴³

---

41 Thurman, str. 19

42 Pravda, v epistemologickom, nie hodnotiacom zmysle. Vid' napr. Liptay, str. 19. Buddha v Aggivačchagottasuttam hovorí (český preklad bohužiaľ nie je k dispozícii):

"There is that dimension where there is neither earth, nor water, nor fire, nor wind; neither dimension of the infinitude of space, nor dimension of the infinitude of consciousness, nor dimension of nothingness, nor dimension of neither perception nor non-perception; neither this world, nor the next world, nor sun, nor moon. And there, I say, there is neither coming, nor going, nor stasis; neither passing away nor arising: without stance, without foundation, without support [mental object]. This, just this, is the end of stress." (zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nirvana>)

43 Informácie o *dukkha* som čerpal z: Harvey, str. 33-36 a Keating str. 26

V buddhistickom kontexte znamená slovo dukkha utrpenie, avšak tiež bolesť, nespokojnosť, nestálosť, neuspokojivosť, nepohodlie, frustráciu atď. Buddhisti rozlišujú tri druhy *dukkha*: *dukkha-dukkha* značí utrpenie zhruba v našom slova zmysle (bolesť, chorobu, starnutie a pod.); *viparinama-dukkha* je utrpenie, vznikajúce nestálosťou sveta (napr. utrpenie spôsobené sklamanými očakávaniami); *sankhara-dukkha* je akousi jemnou pachuťou, ktorá spravádza náš zmyslový a mentálny život.

Prvá vznešená pravda teda netvrdí, že by ľudský život bol samé utrpenie. Skôr vo všeobecnejšom zmysle hovorí, že je nutne nedostatočný, nestály a vedie k neblahým koncom (totiž k starobe a smrti). Ako poznamenal jeden z mojich respondentov, sme v stave *dukkha*, i keď sa práve cítime byť šťastní. Toto šťastie totiž nie je trvalé a závisí na vonkajších okolnostiach. Jeden zo žiakov slávneho kórejského učiteľa Seungha Sahna (1927-2004), zakladateľa školy Kwan Um Zen, opísal dukkhu krátkym podobenstvom:

Náš život je podobný situácii človeka, ktorého trafil otrávený šíp. Väčšinu času žijeme svoje životy bez toho, aby sme vedeli, že v našom tele je zabodnutý šíp, ktorý nás otravuje. A tak nevieme, prečo umierame. Občas zacítíme divoký pocit nepohody a myslíme si: „Možno by som mal vymeniť topánky.“ A zatiaľ z nášho chrbta trčí šíp.“⁴⁴

Prvá vznešená pravda tak nehovorí len o prostej fyzickej bolesti, či psychickom utrpení. Hovorí všeobecnejšie o celkovej porušenosti sveta a ľudskej mysle.

Musíme si však uvedomiť, že výpoveď typu „Svet je zlý!“ či „Ľudská myseľ je zlá!“ nedáva príliš dobrý zmysel. Ako môže byť celý svet zlý? Ako môže byť každá ľudská myseľ zlá? Zlá v porovnaní k čomu?

Leibniz a Shoppenhauer boli príliš dobrými filozofmi na to, aby vedeli, že prostá výpoveď „Svet je dobrý“ či „Svet je zlý“ nemá význam. Zato relačná výpoveď „Tento svet je najlepší (či v Shoppenhauerovom prípade najhorší) z možných svetov“ už zmysel dáva, pretože sa opiera o referenčný bod. Domnievam sa, že podobne je potrebné čítať i *Prvú vznešenú pravdu*. Svet a mysle obyčajných ľudí nie sú v stave dukkha *an sich*, ale v porovnaní s myslou toho, kto zažil nirvánu. Buddha netvrdí: „Všetko na svete je nanič.“ Skôr hovorí: „Zistil som, že to ide aj lepšie.“ Podobne i ten, kto za komunizmu vycestoval na Západ a okúsil tamojší život, po návrate do východného bloku nemôže nevidieť, že komunistická spoločnosť je akýmsi základným spôsobom chorá. Tí však, ktorí

44, „Our life is like when somebody gets shot by a poisonous arrow. Most of our life we all live our lives without knowing there is an arrow stuck in our body, poisoning us. So we don't know why we die. Sometimes we feel a wild discomfort and think: 'Maybe I should change my shoes'. Meanwhile, there is an arrow stuck in our back.“

www.youtube.com/watch?v=ZO3jHyLL_7Q&feature=related, citát začína 6:10

za železnou oponou neboli, túto skazenosť nemusia uzrieť, pretože nemajú s čím porovnávať.

Buddhistický koncept dukkha je tak v mnohom podobný kresťanskému konceptu dedičného hriechu. Oba tieto koncepty hrajú vo svojom náboženstve rovnakú úlohu: upozorňujú na porušenosť prirodzenej existencie a nabádajú k zmene, k nastúpeniu duchovnej cesty. Avšak podobnosť ide ešte ďalej: oba tieto koncepty zdajú byť empirické, založené na skúsenosti – o stave svojho vnútra a sveta okolo seba sa predsa môže každý presvedčiť. Podľa môjho názoru sú však skôr dogmatickými tvrdeniami.

Na dôkaz tohto tvrdenia urobme malý myšlienkový experiment. Predstavme si, že by niekto prišiel za buddhistickým mníchom či kresťanským duchovným a povedal mu: „Skúmal som svet i svoje vnútro, oboje je neporušené a bez hriechu. Vaše náboženstvá nie sú pre mňa.“ Iste by mu neodpovedali: „Zaujímavé, máte šťastie. V takom prípade buddhizmus/kresťanstvo skutočne nepotrebujete, choďte a žite si podľa svojho.“ Naopak, popreli by skúsenosť onoho človeka, označujú ho za nedostatočne zrelého a všímavého, a odvolávajú sa na učiteľov minulosti. Ani buddhizmus, ani kresťanstvo nemožno vyvrátiť. To znamená, že ako jedno, tak i druhé stojí na postulovaných dogmách.

Výpoveď, že „svet je v stave dukkha“ nie je o nič pesimistickejšia ako výpoveď „človek je od narodenia zaťažený dedičným hriechom“. Ak aj napriek druhej výpovedi nepovažujeme kresťanstvo za pesimistické náboženstvo, nevidím dôvod, prečo by sme na základe výpovede prvej mali za pesimistický považovať buddhizmus.

Krátko sa vyjadríme i k predstave, podľa ktorej **buddhizmus vychováva k sebecktvu**. Súcit s ostatnými bytostami vo vesmíre a konanie altruistických skutkov sú neodlučiteľné súčasti buddhizmu. V mahajánovom buddhizme je dokonca súcit onou poslednou príčinou, pre ktorú človek nastupuje duchovnú cestu, (a napokon i príčinou, pre ktorú bódhisattvovia pretrvávajú v samsáre).

Mahajánový buddhizmus ale učí, že je potrebné *najskôr zdokonaľiť sám seba*, rozvinúť vlastný duchovný potenciál, a až potom je možné pomáhať iným. (Podobne i lekár najskôr dlho pracuje sám na sebe, zaoberajúc sa štúdiom, a až potom lieči ostatných ľudí. Podobne sú i rodičia v lietadlách inštruovaní, aby najskôr nasadili dýchaciu masku sebe, a až potom svojím deťom.)

Lama Džigme o tomto prístupe hovorí: „*U veľkých duchovných mistrů se nejvíce podporovalo a mělo v úctě to, aby co nejlépe rozvinuli své schopnosti a mohli tak pomoci velkému počtu bytostí správným a účinným způsobem, který by byl prostý emocionálních vlivů. A pomoci jim ne, aby přednostně žili v nejlepších materiálních podmínkách nebo v nejlepším zdraví, ale aby postupovali duchovně. (...) Z toho důvodu bylo zcela běžné vidět mnichy, kteří podstupovali*

dvacetileté třicetileté odloučení a kteří se potom vraceli do světa s hlubokými zkušenostmi, aby učili a předávali metody k osvobození.“⁴⁵

Pokiaľ teda kresťan implicitne verí, že sa službou potrebným zároveň duchovne premieňa, mahajánový buddhista si dovoľuje správať sa dočasne (často však veľmi dlhý čas) sebastredne, aby následne mohol potrebným pomáhať účinnejším spôsobom. Takéto ponímanie altruizmu nie je pre Západniara, ako sa zdá, ľahko akceptovateľné; možné etické konflikty najlepšie osvetlí konkrétny prípad.

Carolina Alioto/Lama Palden Drolma spomína na posledný rok svojho trojročného výcviku v ústraní:

„V januári posledného roku výcviku umrel môj mladší brat, a bolo to veľmi bolestné pre celú rodinu, najmä pre jeho mladú ženu. Mala som skončiť s výcvikom v októbri. (...) Moja rodina veľmi chcela, aby som prišla domov, ale Kalu rinpoče mi telefonicky po našom lamovi odkázal, že síce môžem urobiť, ako chcem, ale že som sa zaviazala zostať tri roky. Uvedomila som si, že mám zostať, pretože som pochopila, že keď som išla na výcvik, zaviazala som sa po dobu jeho trvania odložiť starosti o rodinu a iné veci tohto sveta. (...) Prešla som si veľkým smútkom, napokon sa však táto skúsenosť stala bodom obratu v samotnom mojom cvičení.“⁴⁶

Otázku, či sa Carolina Alioto v tomto prípade zachovala sebecky, alebo nie, musím ponechať na uvážení čitateľa. Zdá sa mi ale, že jej príbeh je akýmsi modelovým príkladom: ak považujeme jej jednanie za sebecké, musíme zrejme považovať i buddhizmus za náuku učiacu do značnej miery egoizmu. Nesmieme pritom ale zabúdať, že i Kristus v evanjeliách neraz vyzýva jednotlivcov, aby opustili svoje rodiny a nasledovali ho.

Prekvapujúco veľký počet respondentov uviedol ako jeden zo závažných omylov o buddhizme presvedčenie, že každý buddhista musí byť vegetarián. Pravdepodobne sa stretávajú s laikmi, ktorí s buddhizmom sympatizujú a radi by sa o ňom dozvedeli viac, prípadne si i vyskúšali meditáciu, domnelá povinnosť stať sa vegetariánom ich však odrádza.

Tvrdenie, že Buddha prikazoval mníchom **vegetariánstvo**, však nemá d'aleko od pravdy. Buddha stanovil, že potrava mníchov musí byť „čistá v troch ohľadoch“: mních smie prijať a jesť

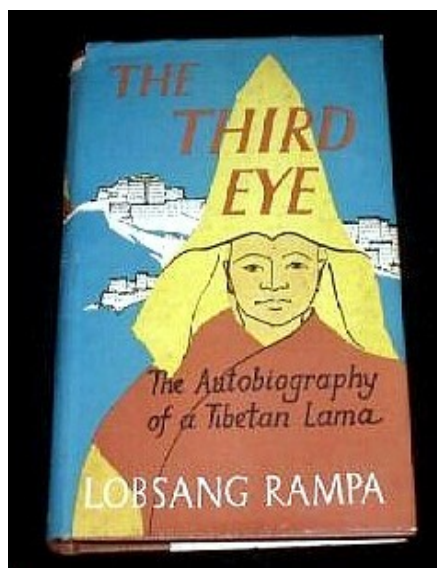
---

45 Lenoir, Le Gall, Džigme rinpoče, str. 237

46 *„In the January of the last year of the retreat my younger brother died, which was excruciating for the whole family, especially his young wife. I was due to finish my retreat in October. (...) My family very much wanted me to be there, but Kalu rinpoche reminded me by phone through our lama that while I could do whatever I liked, I agreed to be there for three years. With that I knew that I had to stay, because I had understood when I went into retreat I agreed to set aside all concerns for family and worldly things during that period. (...) I went through tremendous grief, but ultimately that brought me to a huge turning point in my own practice.*“
Mackenzie, str. 219

mäso, pokiaľ nevidel, nepočul alebo netušil, že zviera bolo zabitú špeciálne kvôli nemu.⁴⁷ Nie jedenie mäsa, ale zabíjanie zvierat je nedovoleným činom; napriek tomu je však vegetariánstvo najbezpečnejším spôsobom, ako sa uistiť, že jedlo, ktoré buddhista je, je „čisté v troch ohľadoch“.

V hinajánovom buddhizme sa mníchom explicitne zakazuje jesť mäso slonov, koní, psov, hadov, levov, tigrov, panterov, medveďov a hyen. Ako ďalej píše Harvey: „*V krajinách Theravédy sa síce vegetariánstvo teší všeobecnému obdivu, málokto ho však praktikuje.*“⁴⁸ V mahajánovom a vadžrajánovom buddhizme je vegetariánstvo často odporúčané, v niektorých krajinách (ako napr. v Tibete) však bolo v minulosti vzhľadom k nepriaznivej klíme prakticky nemožné dodržiavať ho celoročne. V iných krajinách, ako napr. v Japonsku, boli pred príchodom Európanov údajne vegetariánmi temer všetci obyvatelia. V súčasnosti je však vegetariánstvo medzi buddhistami na Západe rozšírené viac než v tradičných buddhistických krajinách, píše Harvey. Niektorí súčasní tibetskí lamovia (ako napríklad majster školy Nyigma Chatral rinpoče) neprijmu žiaka, pokiaľ nie je vegetarián. Celkovo však v otázke, či buddhista má alebo nemá jesť mäso, nepanuje medzi jednotlivými školami konsenzus.

Obr. 6

Originálny obal knihy „Tretie oko“ od Lobsanga Rampy z r. 1950, fiktívneho životopisu tibetského lamu, ktorý sa na Západe stal bestsellerom.⁴⁹

Predstava, že buddhizmus je čosi zázračného a že buddhistickí mnísi sú schopní predvádzať **zázraky**, tiež nie je celkom neopodstatnené. Buddhizmus je pre západnú spoločnosť čímsi relatívne

47 Harvey, str. 159

48 „*In Theravada countries, vegetarianism is universally admired but little practiced.*“ Harvey, str. 161

49 zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Thirdeye.jpg>

novým; nedostala ešte dostatok času, aby ho bezo zbytku inkorporovala do svojho systému „bežného“ či „racionálneho“. Napríklad predstava vedomého prevetľovania tulku znie západnému človeku buď ako zázrak, alebo ako podvod. A i keď vedecké skúmanie meditácie pokročilo, niektoré zážitky meditujúcich nemožno vedecky odvysvetliť; možno ich buď odmietnuť, alebo prijať ako fakt.⁵⁰

Na druhej strane je ale pravda, že tento nový, neprebádaný priestor, ktorý buddhizmus ponúka, láka množstvo romantikov a podvodníkov. Títo potom buddhistickú prax domýšľajú do temer absurdných podôb. Medzi najznámejšie diela, ktoré podporili vieru Západniarov v čarodejnosť buddhizmu, patrí *Tretie oko* od Lobsona Rampy, fiktívny životopis tibetského lamu, v polovici 20. storočia veľmi populárny na Západe, *Zen a umenie lukostrelby* od Eugena Herrigela⁵¹, v ktorom autor pripisuje svojmu učiteľovi zázračné strelecké schopnosti, či kniha *Lost Horizon* (1993) od Jamesa Hiltona, ktorá popisuje náhodné vniknutie niekoľkých Európanov do tajného kráľovstva Šangri-la.

Podobnému využitiu (či zneužitiu) v umení je však vystavená každá oblasť ľudského života, ktorá nie je pre laikov úplne priehľadná. Masívny rozvoj vedy a techniky dal napríklad vzniknúť celému novému žánru, literatúre science-fiction.

Zhrnutie:

Časť omylov, ktoré podľa respondentov v západnej spoločnosti o buddhizme najčastejšie kolujú, vzniklo projekciou štruktúry kresťanstva do buddhistických reálií. Ide najmä o omyl, že buddhisti vyznávajú nejakého boha, že buddhizmus je teistické náboženstvo.

Niektoré iné omyly však nie sú omylmi v pravom slova zmysle, skôr amplifikáciami reálnych vlastností buddhizmu. Medzi takéto zveličenia patrí presvedčenie, že všetci buddhisti sú vegetariánmi, prípadne viera v zázračnosť buddhizmu.

Ako omyl tohto druhu môžeme s istým oprávnením označiť i tvrdenie, že buddhizmus je pesimistická náuka. Buddhizmus rozhodne (vd'aka svojej terminológii a čiastočne i praxi) *vyzerá* byť pesimistickou náukou. Aby Západniar pochopil, že (ako zhodne tvrdia buddhistickí učители, pôsobiaci na Západe) pesimistický nie je, musí vynaložiť nemálo času a úsilia na to, aby sa dôvernejšie oboznámil zo základmi buddhistickej filozofie.

---

50 V zborníku *Buddhismus a Psychologie* z roku 1999 napríklad nájdeme kapitolu venovanú vzťahu buddhizmu a psychotronických javov.

51 Z troch spomínaných autorov sa len Herrigel domnieval, že netvorí fikciu. Z toho dôvodu sa na jeho knihu upriamuje vážnejšia pozornosť, ako na ostatné tituly. Yamada napríklad dokazuje, že Herrigelov učiteľ lukostrelby vôbec nebol zenový buddhista, a že nedorozumenia, ktoré dali vzniknúť jeho zázračným vlastnostiam, mohla spôsobiť Herrigelova slabá znalosť japončiny. (Yamada, str. 1-28)

Bližší pohľad na niekoľko buddhistických náuk.

Ktoré aspekty Buddhovho učenia vás osobne najviac oslovili?	tab. 7
práca s mysl'ou, meditácia	20
súcit, láskavosť	19
náuka o pominuteľnosti	9
náuka o podmienenom vznikaní	9
buddhizmus mi priniesol šťastie, radosť	9
náuka o prázdnote	8
buddhizmus mi priniesol poznanie reality	8
náuka o egu	6
buddhizmus nás učí, že šťastie človeka je v jeho rukách	6
dôraz kladený na prax, osobnú skúsenosť	5
učenie o karme	5
buddhizmus mi priniesol pokoj mysle	5
učenie o dukkha	4
učenie o buddhovskej podstate	3
učenie o rušivých emóciách	3
Mahamudra	3
tolerantný duch buddhizmu	3
jednoduchosť buddhizmu	2
učenie o vzájomnej prepojenosti entít	2
Phowa	2

Vzhľadom na fakt, že prvá a druhá otázka dotazníka sú si veľmi podobné a navyše nasledovali za sebou, respondenti mali tendenciu odpovedať na obe podobne, často v druhej odpovedi špecifikujúc a rozvíjajúc svoju prvú odpoveď. Aby sme sa vyhli duplicitným komentárom, vynecháme tentokrát pri vyhodnocovaní štyri všeobecnejšie a vágnejšie definované položky v tabuľke, totiž odpovede „(b. mi priniesol) meditáciu“ a „šťastie“, „poznanie skutočností“ a „(b. ma učí) súcitu, láskavosti“. K týmto odpovediam sa dostaneme pri analýze prvej otázky.

Na tomto mieste sa budem venovať abstraktnejším čiastkovým konceptom buddhistického myslenia, a to: náuke o pominuteľnosti, náuke o podmienenom vznikaní, náuke o an-átmane, názoru buddhizmu na emócie. Informatívne popíšem i vadžrajánové náuky Mahamudra a Phowa.

Je samozrejme nemožné na ploche niekoľkých strán vyčerpávajúco popísať základné koncepty buddhistickej filozofie, obsiahnuť celé spektrum interpretácií od Japonska po Srí Lanku a od Buddhových čias po súčasnosť. Pre akúkoľvek filozofiu navyše platí, že povrchné poznanie nie je žiadnym poznaním; vonkajšia znalosť základných poučiek či hesiel je nemá, či dokonca zavádzajúca, ak ju nenaplníme správnym obsahom. Budeme sa preto musieť pohybovať opatrne, držať sa základných (robustných) interpretácií, uprednostňovať interpretácie línie Karma Kagyu a zenovej školy Sótó, ku ktorým patrí väčšina respondentov, a pokúsiť sa v prvom rade odhaliť, čím je tá-ktorá náuka prítlačivá pre západného človeka.

Ďalej, jednotlivé koncepty buddhistického myslenia spolu veľmi úzko súvisia; sú rozdielnymi aspektami jediného pochopenia sveta, nie oddeliteľnými a samostatnými náukami. Tak učenie o neexistencii podstaty (annattá) priamo súvisí s konceptom pominuteľnosti (anicca)⁵²; oboje súvisí ako s pojmom prázdnoty (šúnjatá), tak s konceptom dukkha. Veci nemajú trvalú podstatu; preto sú „prázdne“ a pominuteľné. Keďže sú pominuteľné, sú zásadným spôsobom neuspokojivé.

Nie je preto veľmi dobre možné predstaviť tú či onú úzku tému buddhistického myslenia izolovane; to našu úlohu ešte sťažuje.

Pominuteľnosť či dočasnosť (páli: anicca, sanskrt: anitja) je jedným z troch znakov všetkého v sansáre.⁵³ Ďalšími dvoma sú: dukkha, ktorej sme sa už venovali⁵⁴, a anattá (nesubstančnosť všetkých javov), ktorej sa ešte budeme venovať.

Predpokladom pre vnímanie dočasnosti je odstup od súčasnosti, vnímanie toku času. Malé deti a (niektoré) zvieratá zrejme nie sú schopné nahliadnuť anicca, pretože nemajú vedomie časovosti.

Anicca je transkultúrna skúsenosť; je trápením Kazateľa, základom japonskej estetiky „wabi sabi“ i hlavnou témou Apollinairovej básne *Pont Mirabeau*. To, čo je pritom na anicca tak skľučujúce, nie je ani tak prostá zmena stavu vecí, ako skôr zmena k horšiemu, zánik. Málokto chlapec narieka nad tým, že sa stáva mužom; všetci muži sa musia vyrovnávať s tým, že sa stanú starcami, ktorí smerujú k smrti.⁵⁵

---

52 Ergardt jasne píše: „Anicca implies annatá.“ (Ergardt, str.57) Mimochodom, všimnime si, koľko dôležitých pojmov v buddhizme je (gramaticky) negatívnych: oboje *annica* i *annatá* sú vytvorené indoeurópskou zápornkou a-, podobne ako napríklad starogrécky pojem *apeiron* (neohraničený; a- znamená ne- a *peras* znamená hrádza, hranica).

53 sansára = kolobeh životov, svet javov podliehajúci dukkha. Obvykle stojí v opozícii k pojmu nirvána.

54 vid'. str. 24

55 I preto sa domnievam, že buddhizmus je omnoho ťažšie prístupný mladým ľuďom, než ľuďom v staršom veku.

Anicca neimplikuje chaos. Samotný fakt, že veci pomíjajú, ešte neznamená, že pomíjajú náhodne a iracionálne. Práve naopak, ako ďalej uvidíme – vetky zmeny sú v područí zákona podmieneného vznikania. Dôvodom strastiplnosti anicca teda nie je jej náhodnosť; skôr jej nutnosť. Zmeny vo svete javov sú totiž v konečnom dôsledku vždy zmenami k horšiemu: všetko napokon končí zánikom, smrťou. Pre buddhistu je tak i radostný stav strastiplný, pretože sa čoskoro skončí.

Kto si uvedomuje anicca, získava určitý odstup od vecí, nadhľad nad nimi; zavrhuje nestále a utieka sa k stálemu. Pre kresťana sú takými to opozíciami *nesmrtelná duša/pominuteľné telo*, prípadne *tento svet/kráľovstvo nebeské*. Buddhista však nenájde oporu ani sám v sebe; i on sám je pominuteľný a nestály. Nenachádza oporu ani v akomsi posmrtnom zászvetí; prevtelenie vedie opäť na tento svet, do samsáry.

Buddhista nenachádza nič trvalého; východiskom z pasce anicca teda nie je útek k niečomu trvalému. (Pravda, na tomto mieste možno polemizovať: i keď niet žiadnej trvalej *veci*, jestvujú i podľa buddhistov trvalé *zákony*, či trvalé pravdy. A podobne: i keď sa buddhista nemôže utiekať k nebu či raju, predsa sa utieka k Dharme, sanghe a Buddhovi. Tieto entity sú svojím spôsobom trvalé a absolútne; nemožno si totiž myslieť, že by neboli. Hans Küng nedvojzmyselne píše: „*Nirvána, prázdnota, dharmakája manifestujú de facto božské kvality.*“⁵⁶)

A predsa buddhizmus ponúka alternatívu, ponúka odlišný životný štýl. A ponúka taktiež nádej na obzore; nádej, ktorú Chögyam Trungpa v snahe priblížiť sa západnému čitateľovi nazýva „betlehémskou hviezdou“.⁵⁷

I keď buddhizmus kladie na anicca väčší dôraz, koncept anicca nájdeme i v kresťanstve. Kristus rozpráva podobenstvo o boháčovi a stodolách:

"Jednomu bohatému člověku se na polích hojně urodilo. Uvažoval o tom, a říkal si: 'Co budu dělat, když nemám kam složit svou úrodu?' Pak si řekl: 'Tohle udělám: Zbořím stodoly, postavím větší a tam shromáždím všechno své obilí i ostatní zásoby a řeknu si: Ted' máš velké zásoby na mnoho let; klidně si žij, jez, pij, buď veselý myslí.' Ale Bůh mu řekl: 'Blázne! Ještě této noci si vyžádají tvoji duši, a čím bude to, co jsi nashromáždil?'" (Lk, 12,16-20)

Buddhistická náuka o anicca teda nie je v našej kultúre ničím novým, či šokujúcim. Je síce pravdou, že vedomie (vlastnej) pominuteľnosti musí každý z nás nanovo okúsiť takpovediac na vlastnej koži; keď ho však objaví, má i v našom kultúrnom okruhu pojmy a koncepty, do ktorých jeho skúsenosť zapadá.

Preto si myslím, že keď respondenti označili učenie o anicca za špecifický prínos

---

Mladí sú obvykle ochotní zmenu vítať a vnímať ju ako dobrodružstvo a výzvu.

56 Küng, str. 151 Pojem *dharmakája* („telo Dharmy“) je mahajánový koncept, vyjadrujúci celistvosť Dharmy. Porovnaj s predstavou Cirkvi ako tela Kristovho v kresťanstve.

57 Chögyam Trungpa, str. 33

buddhizmu, nemysleli pod týmto prínosom izolovaný objav, že veci pomíjajú; skôr za prínos považujú jedinečne buddhistický spôsob, ako sa s nestálosťou sveta vyrovnat'.

Náuka o podmienenom vznikaní (sanskrt: pratítyasamutpáda, anglicky: dependent arising, dependent origination) je špecifickou a relatívne dogmatickou náukou vlastnou všetkým školám a vysvetľujúcou vznik utrpenia. Podľa tejto náuky je zdrojom utrpenia nevedomosť, či nesprávny náhľad (sanskrt: avidjá). Reťaz podmieneného vznikania má potom dvanásť stupňov, ktoré po sebe nasledujú takto:

Nevedomosť plodí mentálne formácie⁵⁸, mentálne formácie plodia vedomie, vedomie plodí meno a formu, meno a forma plodí brány šiestich zmyslov⁵⁹, brány šiestich zmyslov plodia kontakt⁶⁰, kontakt plodí vnem, vnem plodí túžbu, túžba plodí priviazanosť, priviazanosť plodí nastávanie⁶¹, nastávanie plodí zrodenie, zrodenie plodí utrpenie.⁶²

Táto kauzálna reťaz sa súhrnne volá „dvanásť nidán“, pretože má dvanásť členov. Pre Európana nie sú niektoré (najmä prvé) kroky v tejto následnosti príliš priehľadné, a nemá ani zmysel venovať sa každému kroku podrobne.⁶³ Pre nás sú však dôležité dve skutočnosti: Za prvé, celá náuka tvrdí, že za utrpenie môže nevedomosť, či skreslené vnímanie sveta. Za druhé, jedno podmieňuje druhé nutne; v celej reťazi podmieneného vznikania nie je miesto pre náhodu či zásah zvonku.

I kresťanskú učenie tvrdí, že koreňom smrti je akási naša sústavná vyosenosť, *hamartia*, hriech. Kresťania sa ale domnievajú, že k prekonaniu hriechu potrebujeme pomoc zvonku, a že táto pomoc je milosťou, ktorú nemožno vynútiť. Prísna kauzálna nutnosť buddhistickej náuky pripomína skôr vedu (konkrétne psychoanalýzu), než náboženstvo. Freud tvrdil, že v prerieknutiach a snoch nie je nič náhodného; ide o kauzálne procesy, ktorých kauzalitu nepoznáme. Podobne Buddha tvrdí, že objavil skryté súvislosti medzi fenoménmi, ktoré navonok nebudia dojem, že by spolu súviseli.

Určiť presné miesto náuky o podmienenom vznikaní v celku buddhistickej filozofie nie je práve ľahké. Samotná náuka je formulovaná tak, aby vyzerala ako ontologický fakt. Avšak

58 Pre tento podivný pojem nemáme vhodný ekvivalent v európskych jazykoch. Sanskrtský termín znie „samskára“ a doslovne znamená „to, čo bolo zviazané dohromady“. Myslené sú rozličné mechanické reakcie, predsudky, modely mysle atď.

59 Pre buddhistov patrí medzi zmysly i schopnosť uvažovať, usporadúvať vo vedomí. Ostatné zmysly sú totožné so zmyslami v našom slova zmysle.

60 Myslí sa kontakt medzi vnímajúcim a vnímanou vecou.

61 Myslí sa opätovné nastávanie v karmickom kolobehu reinkarnácií.

62 Na tomto mieste reťazca často stojí miesto utrpenia „rozklad a smrť“. Táto zámena je pomerne logická, pretože jednak lepšie korešponduje s predchádzajúcim prvkom reťaze, jednak je rozklad a smrť význačným typom utrpenia.

63 Mám napríklad podozrenie, že počet nidán je ovplyvnený skôr numerologickou hodnotou dvanástky (tucta), ktorá vyplýva z jej vnútornej symetrie a zo štruktúry roka, než skutočným stavom vecí. Nidán v istom zmysle *nemôže* byť 11, pretože číslo 11 je nevzhľadné a nepárne.

neobjavitelná kauzalita v skutočnosti nie je žiadnou kauzalitou; rovná sa náhode. Kauzalita, ktorú náuka o podmienenom vznikaní prezentuje, je odhalená, prístupná našemu poznaniu; patrí teda skôr do epistemológie, než do ontológie. Ďalej, súčasťou náuky o podmienenom vznikaní sú i koncepty prevtelenia a karmy; tieto však majú vyslovene etický rozmer. Z obavy pred zlým prevtelením konám dobré skutky; záslužné činy vylepšujú karmu. Náuka o podmienenom vznikaní tak v sebe spája buddhistickú ontológiu, epistemológiu a etiku.

Náuka o podmienenom vznikaní je často kladená do súvisu s buddhistickým presvedčením o vzájomnej prepojenosti všetkých vecí. Metaforou tejto prepletenosti všetkého je takzvaná „Indrova sieť“, o ktorej Watts píše:

„Predstavte si mnohorozmernú pavúčiu sieť za časného rána, pokrytú kvapkami rosy. A každá kvapka rosy obsahuje odrazy všetkých ostatných kvapiek. A v každom odraze vidno odrazy všetkých ostatných kvapiek. A tak ďalej, až do nekonečna. To je, metaforicky povedané, buddhistická predstava vesmíru.“⁶⁴

Vietnamský politicky angažovaný mních Thich Nath Hahn prekladal pojem pratīyasamutpāda do angličtiny ako „interbeing“, „spolubytie“ či „prepojené bytie“. Tvrdí, že myseľ trénovaná meditáciou vidí prepojenosť tam, kde netrénovaná myseľ vidí oddelené entity: *„Keď sa dívam takto, vidím seba v tebe a teba vo mne.“⁶⁵* Pojem interbeing sa následne ukázal byť užitočným nielen pre ľudskoprávnych aktivistov, ale i pre hlbinných ekologov.

Naopak Ajahn Brahm, theravédový mních a učiteľ pochádzajúci z Británie, považuje podobnosť medzi náukou o podmienenom vznikaní a náukou o vzájomnej prepojenosti vecí za čisto vonkajšiu, jazykovú. Hovorí: *„Podľa môjho názoru je náuka o podmienenom vznikaní veľmi špecifickým učením o tom, ako dáva nevedomosť vzniknúť utrpeniu vo svete (...) Ak chcete nájsť buddhistickú náuku, ktorá hovorí o vzájomnej prepojenosti entít, povedal by som, že ide o náuku o nie-Ja. Ved' pokiaľ je tu Ja, pokiaľ je tu čosi mimo podmienených fenoménov, čosi nezávislé na čomkoľvek inom, potom zjavne nemôžeme hovoriť o vzájomnej prepojenosti entít.“⁶⁶*

Náuka o podmienenom vznikaní je pre Západniara príťažlivá hneď z niekoľkých dôvodov: najprv, je logická, vedecká, založená na kauzalite. Ďalej, zdôrazňuje nezávislosť jednotlivca; jeho

---

64 *"Imagine a multidimensional spider's web in the early morning covered with dew drops. And every dew drop contains the reflection of all the other dew drops. And, in each reflected dew drop, the reflections of all the other dew drops in that reflection. And so ad infinitum. That is the Buddhist conception of the universe in an image."*

citované na http://en.wikipedia.org/wiki/Indra%27s_net. Indra je védskym kráľom bohov, pánom vojny a počasia.

65 *„And looking like that, I see you in me and myself in you.“* <http://www.youtube.com/watch?v=azOZ8d0UvVs>, citát začína 0:25

66 *„To me it seems that the dependent origination is a very specific teaching about how ignorance gives rise to the suffering in the world. (...) If you want to find a buddhist teaching which teaches us about interdependence, I would say that is the teaching of non-self. Because as long as there is a Self, as long as there is something, which is outside of the conditioned phenomena, something that is independent on anything else, then obviously there is no interdependence.“*

<http://www.youtube.com/watch?v=sNjCCKYvOJI>, citát začína 37:40

osud je v jeho rukách. A napokon, ukazuje prepojenosti a vzťahy tam, kde západná kultúra vidí atomizmus a rozdelenie, a tak (v konečnom dôsledku) zaháňa strach západného človeka z osamelosti a oddelenosti.

Obr. 7

Zobrazenie náuky o podmienenom vznikani na tibetskej tapisérii.

K oblud, ktorá je samsárickým kolebehom zrodení, sa zľava blíži Buddha so svojim kázanim.

Vpravo je zobrazený mesiac ako symbol čistej, túžbami nepoškvrnenej mysle.⁶⁷

Ako už naznačil vyššie uvedený citát, s učením o vzájomnej prepojenosti vecí súvisí učenie o **nie-ja** (páli: anatta). Táto náuka je veľmi nepodobná kresťanskej antropológii, a preto Západniarovi pomerne málo priehľadná.

Podľa náuky o anatta v človeku niet ničoho trvalého, nemenného a stáleho, nič podobného duši v kresťanskom zmysle tohto slova. Ak niekto hľadá dačo nemenného a stáleho, čo by mohlo slúžiť ako základ jeho identity, nech pred mysl'ou uprednostní radšej telo, tvrdí Buddha. Telo sa totiž mení pomalšie a je tiež prístupnejšie skúmaniu.

⁶⁷ zdroj: <http://kennybeal.files.wordpress.com/2008/02/wheeloflife.jpg>

Vo vnútri človeka nejstuje žiadne pevné a stále ja; tvrdí doktrína anatta; dôkazom pre toto tvrdenie je fakt, že toto ja nemožno dohľadať a vykázat' v žiadnej meditácii či introspekcii. Chögyam Trungpa sa zhovára so svojim študentom:

S: Jsem. Jsem tady.

CHT: Ale kdo tu vlastně je? Nemyslím vaše jméno. Co je zde?

S: Nějaký druh vědomí.

CHT: Co je to? Vědomí čeho?

S: Vědomí sebe.

CHT: To je jenom taková fráze. Co to znamená? Vědomí čeho. Nepřemýšlejte příliš.

S: Vědomí dechu.

CHT: Co je za dechem?

S: Moje mysl.

CHT: Co to je?

S: To bych chtěl vědět.

CHT: Nevíte to?

S: Myslím si, že proto jsem tady.

CHT: Myslíte si, že to je to, proč tady nejste? Přeji vám hodně štěstí, pane!''⁶⁸

Ďalším dôkazom dokladajúcim anatta je nestálosť, premenlivosť mysle. Niečo tak nestáleho nemôže byť základom človeka, tvrdí buddhizmus. Má však teda človek nestálu identitu, alebo vôbec žiadnu identitu nemá? Väčšina buddhistických škôl sa domnieva, že človek skutočne určitou jednotou je⁶⁹, ale jednotou nie trvalou a ontologickou, ale premenlivou, empirickou, v istom zmysle náhodnou. Harvey: „Koncept nie-Ja nepopiera, že každá osoba má svoju osobitnú históriu a charakter. Zdôrazňuje však, že tieto sú zložené z univerzálnych entít.“⁷⁰ Každá osoba je zloženinou piatich „skandh“: telesnosti, vnímania, apercepce⁷¹, karmických tendencií a vedomia.⁷² Počas života sa tieto jednotlivé skandhy menia; pri smrti sa rozpadajú.

Reinkarnácia tiež nie je prevtelením nesmrteľnej duše do iného tela, (podobne ako my meníme šaty); dve reinkarnácie nie sú identické, ale ani neidentické. Či inak: nie je správne či prilievavé povedať, že by všetky reinkarnácie Dalajlamu boli tou istou osobou, avšak ani tvrdiť opak, totiž že sú rozdielnymi osobami. Ak vezmeme doktrínu anatta vážne, obe tieto výpovede

---

68 Chögyam Trungpa, str. 77

69, „The idea of non-Self does not deny that each person has an individual history and character, but it emphasizes, that these are compounds of universal factors.“

Ak by sme popreli, že človek je určitou jednotou, nebolo by možné popísať rozpad jednoty jednotlivých zložiek mysle pri schizofrénii, či poukázať na nedostatočne vyvinutú psychosomatickú jednotu u malých detí a pod.

70 Harvey 2000, str.36

71 vnímanie seba, seba-vedomie

72 V páli: rúda, védaná, samdžá, sanskára, vindžaná

strácajú zmysel.

Tradičné buddhistické metafory, popisujúce reinkarnáciu, sú metafora sviečky a stromu. Sviečka horí celú noc: je jej plameň stále so sebou identický, alebo ide o sekvenciu rôznych plameňov? Zo semiačka stromu vyrastie nový semenáčik; je odlišným od starého stromu? Alebo je jeho pokračovaním? Podľa buddhizmu na tieto otázky nemožno odpovedať.

I keď filozofické pozadie anatta nemusí byť západnému človeku intuitívne priehľadné, funkcia tejto doktríny je pomerne zrejma: bojovať proti egoizmu a prílišnému spoliehaniu sa na seba. Keď totiž nejstvue žiadne stále ja, niet ani ničoho, čo by bolo trvalo moje. Peniaze, majetky, práca, priateľstvá, rodina, telo: nič z tohto nie je naveky moje, všetko raz stratím.

Ak nejstvue žiadne stále ja, nedáva taktiež dobrý zmysel žiadna identifikácia. Pisateľ tejto práce tak podľa doktríny anatta nie je natrvalo ani študent, ani syn, ani priateľ, ani Slováč, ani muž, ani človek. Takéto poznanie je podľa buddhizmu oslobodzujúce; mnohé identifikácie totiž pôsobia ako zvieracia kazajka, pokým iné ponúkajú falošnú, náhradnú oporu. „*Buddha povedal: i keď je tvoje telo choré, tvoja myseľ chorá byť nemusí. To je krásny výrok. I keď je tvoje telo choré, ty sám sa s chorobou nemáš stotožňovať.*“⁷³

Doktrína anatta ponúka alternatívny pohľad na človeka; pohľad založený na meditačnej skúsenosti. Možno je na mieste skôr než o pohľade hovoriť o vhl'ade, a to vhl'ade veľmi cennom, ako dokazuje i tento prieskum.

Mnoho Západniarov považuje buddhizmus či meditáciu za určitú formu cesty k osobnému rozvoju. Z hľadiska doktríny anatta je takýto názor sporný; buddhizmus nevylepšuje, ale lieči. A tak jeho cieľom nie je osobnosť, ovládajúca ďalšiu zručnosť, ale premenená myseľ.

Východný pohľad na **emócie**⁷⁴ sa od západného líši vo viacerých ohľadoch. Na Západe sú emócie považované za neodmysliteľnú súčasť života i za akési tvrdé fakty. Západný človek emócie príliš neanalyzuje. Emócie sú tu, sú moje, nemožno z tým nič zvláštneho urobiť. Silné emócie podľa Západu robia naše bytie zaujímavejším, sú rešpektované ako korenie života, častokrát sú dokonca spoločensky vyžadované (smútok za stratou blízkeho, romantická láska a pod.). Nadšený amatér v holywoodskom filme vždy porazí chladného technokrata.

Východný kultúrny okruh má však za sebou dlhú skúsenosť s jógou a meditačnými technikami, dlhú tradíciu reflexie ľudského vnútra. Na základe tejto reflexie buddhista vie, že

---

73. „*Buddha said: Even if your body is sick, your mind does not need to be sick. That is a wonderful saying. Even if your body is sick, you do not have to identify with this sickness.*“

Ajahn Brahm on Buddhism: Dharma Talk on Loneliness, 34:38

74 Informácie o buddhistickom náhl'ade o emóciach som čerpal z Marksovej knihy „Emotions in Asian Thought“ a z prednášky „Dealing with the Emotions“ Ajahna Brahmaliho (http://www.youtube.com/watch?v=17_TtOysQOA)

emócie nie sú holými, poslednými faktami; buddhizmus učí, ako emócia vzniká a ako zaniká⁷⁵. Buddhista tiež vie, že emócie nie sú ničím trvalým; práve naopak, sú premenlivé ako počasie.

Buddha nepovažuje emocionálny život za zlo, ktorého je treba sa zbaviť. Problém s emóciami však jestvuje, a to dvojaký: za prvé, nemáme nad nimi priamu vládu, naopak silné emócie ovládajú nás. Za druhé, emócie sú anicca, pomíjajúce, a pomíjajúca entita nemôže byť základom životnej cesty. Buddha nechce emócie zničiť, odstrániť; napokon, to zrejme ani nie je možné. Buddha skôr učí, ako emócie kultivovať, transformovať. Ako premieňať negatívne emócie, nad ktorými nemáme kontrolu, na pozitívne emócie, ktoré nás neobrajú o nadhľad a rovnováhu.

Kultiváciu emócií nie je možné dosiahnuť silou vôle. Je nutné porozumieť, čím vlastne emócie sú, akého sú charakteru, čo je ich príčinou, ako zanikajú. Na základe tohto porozumenia je potom možné zaujať k nim správny postoj. Ajahn Brahm hovorí:

*„Druhý diel Osemdielnej Cesty je jedným z mojích najobľúbenejších dielov. Volá sa Správny Úmysel, alebo Správny Postoj. (...) Tri časti tohto postoja sú: 'nechať-ísť', láskavosť a jemnosť. 'Nechať ísť' neznamená zničenie negatívnej emócie. To by bolo k emócií bezohľadné. Práve naopak, znamená to nechať ísť onu kontrolujúcu osobu, ktorá hovorí: „Chcem sa zbaviť týchto emócií.“ Pretože ak negatívne emócie neprijímame, ak ich nenávidíme, negatívne emócie v nás narastajú. Podľa buddhistov je treba tieto emócie akceptovať. Nechajte ich, nechajte ich ísť! (...) Ak negatívne emócie prijímaš, začínaš im brať pôdu pod nohami. Ak si pokojný voči svojmu stachu, tvoj strach začne miznúť. Ak nie si nahnevaný na tvoj hnev, tvoj hnev sa rozplýva. (...) Príliš často činíme násilie na našich emóciach. (...) To vytvára ďalšie negatívne emócie. (...) Rešpektuj svoje emócie, dovoľ im jestvovať, a emocionálna bolesť stratí svoj osten.“*⁷⁶

Buddhista teda emócie neničí, ale premieňa. A nepremieňa ich silou, ale poznaním a trpezlivosťou. Ideál buddhistického mnícha teda nie je chladný, odťažitý, do seba uzavrený askét; je tomu práve naopak; veľakrát som sa presvedčil, že buddhistickí učitelia sú obvykle bezprostrední a sympatickí, obvykle vtipní a schopní spontánneho smiechu. Keď sa 14. Dalajlamu spýtali, či je bohom, rozosmial sa bezstarostne ako dieťa...⁷⁷

Ľudia na Západe žijú v značnom blahobyte, a predsa mnohí z nich nedokážu byť spokojní;

---

75 Pravda, i v západnej civilizácii jestvuje znalosť o tom, ako vyvolávať emócie. Na tejto znalosti sú postavené teórie reklamy i filmu.

76 „The second factor of the Eighthfold Path is my one of my favourite factors. It is called Right Intention, or Right Attitude. (...) The three parts of this attitude are: letting go, kindness and gentleness. (...) „Letting go“ does not mean destroying the negative emotion. That would be disrespectful to the emotion. On the contrary, it means letting go of the controlling person, which says: „I want to get rid of these emotions.“ Because if you don't accept negative emotions, if you hate them, then negative emotions grow. The buddhist attitude is to accept these emotions. Let them go, let them be! (...) When you accept negative emotions, you start to undermine them. If you are in peace with your fear, your fear disappears. When you are not angry at your anger, your anger melts. (...) Too often we do violence to our emotional world. (...) That makes more negative emotions. (...) Respect your emotion, allow it to be, and the emotional pain will lose its sting.“

http://www.youtube.com/watch?v=17_TtOysQQA, citát začína 29:46

77 <http://www.youtube.com/watch?v=8ZpflDdArek>, citát (tj. smiech) začína 1:57

často sa domnievajú, že šťastie a nešťastie si nemožno získať, ale je potrebné vyhrať ho vo veľkej lotérii života. Alebo sa naopak domnievajú, že pocit šťastia je úzko spätý s vonkajším osobným úspechom; že je teda potrebné vytrhnúť šťastie z rúk okolitého sveta. Buddhistická náuka o práci s vlastnými emóciami preto môže, ako sa mi zdá, reálne a pozitívne ovplyvniť životy mnohých Západniarov.

Mahamudra (sanskrtsky „veľká pečať“, „veľké gesto“ či „veľký symbol“) je od 12. storočia najvyšším učením tibetskej tradície Kagju. Učí sa i v školách Šakja a Gelugpa. Podľa tohto učenia je základná podstata⁷⁸ mysle a sveta totožná. Túto podstatu je pochopiteľne ťažké popísať; obvykle býva charakterizovaná slovami ako „prázdnota“, „sloboda“, „radosť“, „žiara“, „neokonečná potencia“ a podobne; nazýva sa i „buddhovskou prirodzenosťou“.

Keď meditujúci odhalí, že pravá podstata mysle a pravá podstata sveta sú totožné, a že oboje je nezničiteľné a prekrásne, stane sa nebojácny a vyrovnaným, plným vnútorného šťastia. Jeden učiteľ tradície Kagju charakterizoval význam Mahamudry slovami: „*Keď vieš, že tvoja zárodočná podstata nemá obmedzení, a že je dokonalá a viac než dokonalá, potom sa všetky tvoje nedostatky a problémy stanú druhoradými.*“⁷⁹ Následne prirovnal praktikanta Mahamudry k Asterixovi po tom, ako sa napil zázračného nápoja: obaja vedia, že sú nezraniteľní a plní ohromnej sily.

Všimnime si, že meditujúci poslednú podstatu mysle nevytvára, iba ju odhaľuje. Táto podstata existuje odjakživa; preto bola v citáte vyššie označená ako „zárodočná“ (primordial). Je však akosi zakrytá, zahalená. Podobný koncept zahalenej či skazenej podstaty ponúka i kresťanstvo; duša je dobrá, pretože ju stvoril Hospodin; je však zahalená či skalená hriechom.

„Mahamudrou“ možno nazývať i meditačné praktiky, ktoré k realizácii pravej podstaty sveta vedú, korpus textov, ktoré sa touto realizáciou zaoberajú, rituály, ktoré ju vyjadrujú a podobne. Rozliční autori preto ponúkajú rozličné delenia mahamudry, spravidla postupujúce od nižšieho k vyššiemu, prípadne od vonkajšieho k vnútornému. Tsele Natsok Rangdrol⁸⁰ ponúka nasledovné delenie: „*Mahamudra jestvuje v troch podobách: ako sútra mahamudra, mantra mahamudra a ako mahamudra podstaty. Sútra mahamudra je dosahovaním stavu plného buddhovstva (...). Mantra mahamudra je zažívaním štyroch radostí (...), ktoré vedú k štyrom úrovniam prázdnoty.*

---

78 Pri písaní o posledných veciach nie je ľahké udržať čistú terminológiu. Na tomto mieste nemyslíme podstatu v zmysle aristotelovskej substancie; skôr akúsi poslednú skutočnosť, ktorá nie je ďalej uchopiteľná ani identifikovateľná. O tejto skutočnosti môžete podľa uváženia hovoriť, že „je“, „nie je“, „mení sa“, „nemení sa“, „je plná“, „je prázdna“ a pod. a stále budete rovnako blízko (či skôr ďaleko) od pravdy.

79, „*When you know that your primordial essence has no limitations and it is perfect and more than perfect, then all the problems and shortcomings become a secondary thing.*“

www.youtube.com/watch?v=yB0nAEQy9Jc&feature=related, citát začína 5:15. Identitu učiteľa sa mi bohužiaľ nepodarilo odhaliť.

80 Mních z kláštora Thangdruk, uznávaný súčasníkmi za reinkarnáciu prekladateľa Vairotsanu.

Mahamudra podstaty je tvojou nahou, obyčajnou myslou spočívajúcou v nevytvorenej prirodzenosti. “⁸¹

Mahamudra sa formovala v kontraste i dialógu s iným vplyvným učením v tibetskom buddhizme, s náukou o „dzogchen“ (tibetsky, znamená „veľká dokonalosť“ či „úplné dovŕšenie“) školy Nyigma. Medzi obomi učeniami jestvuje množstvo čiastkových terminologických a filozofických rozdielov, ktoré nie sú prehľadné študentovi málo zbehlému v dejinách myslenia Tibetu. Ako sa však zdá, obe náuky sú v zásade akceptované ako rôzne cesty k rovnakému cieľu. Tsele Natsong Rangtrol píše: „*I keď učenia „mahamudra podstaty“ a „dzogchen prirodzeného stavu“ používajú rôznu terminológiu, v skutočnosti sa vôbec nelíšia.*“⁸²

Phowa je meditačná technika používaná v tibetskom buddhizme. Samotné slovo znamená čosi ako „vytiahnutie“ či „premiestnenie“. Cieľom tejto techniky je, povedané v skratke, príprava na smrť. Pravidelné praktikovanie techniky phowa má meditujúcemu umožniť, aby v okamihu smrti a v krátkom čase po nej („bardó“, tj. čas medzi smrťou a následným vtelením, či iným osudom vedomia, trvá podľa Tibeťanov 49 dní) ovládal svoje vedomie a dokázal si vybrať následný osud; obyčajne ide o znovuzrodenie v jednej z „čistých zemí“, akýchsi rajov, ktoré pre bytosti vytvorili osvietení bodhisatvovia.

Meditácia phowa je tibetským špecifikom; jej praktikovanie predpokladá znalosť tibetských predstáv o ľudskom tele. Podľa týchto predstáv v človeku jestvuje niekoľko kanálov, ktorými prúdia jemné energie, a sedem centier či križovatiek (čakier), kde sa tieto energie zbiehajú. Samotné praktikovanie phowa je zamerané na najvyššiu čakru, obvykle zobrazovanú nad hlavou človeka, a centrálny kanál, ktorý ústi na vrchole hlavy, na mieste zrastania lebečných kostí. (Niektoré tradície tvrdia, že ak je phowa praktikovaná úspešne, na vrchole hlavy sa otvorí miniatúrna dierka; iné, že po správne prevedenej technike phowa sa mŕtvemu objaví na vrchole hlavy kvapka krvi či lymfy.)

Samotná meditačná prax zahŕňa rozličné mantry, vizualizácie momentu smrti, vizualizácie Buddhu Amitabhu v priestore siedmej čakry, predstavy bieleho svetla vnikajúceho centrálnym kanálom do tela a premieňajúceho vnútro človeka, dychové cvičenia a koncentrácie na určité emócie, ako napríklad súciti s ostatnými bytosťami.

Phowa sa považuje za veľmi pokročilú a potenciálne nebezpečnú meditačnú techniku;

---

81 „*Mahamudra has three modes: sutra mahamudra, mantra mahamudra and essence mahamudra. Sutra mahamudra is attaining the stage of full buddhahood (...). Mantra mahamudra is experiencing the four joys (...), which lead to the four levels of emptiness. Essence mahamudra is your naked, ordinary mind resting in unfabricated naturalness.*“

Tsele Natsong Rangdrol, str. xiii

82 „*Although the teachings of essence mahamudra and dzogchen of the natural state use different terminology, in actuality they do not differ at all.*“

tamtiež

jednotlivé školy neodporúčajú, či priamo zakazujú jej amatérske použitie. Rebeca McKlenn píše: „Úplná praktika Phowa je veľmi komplexným rituálom, ktorý si vyžaduje nesmierne presné načasovanie, a mal by ju vykonávať iba kvalifikovaný majster alebo kvalifikovaný praktikujúci tesne pred smrťou.“⁸³

Techniku phowa vykonávajú privolaní lamovia i zástupne za iné osoby. I takto sa považuje za účinnú, dostáva však ritualizovanejšiu podobu. Lama Žabs-dkar v autobiografii spomína, ako žena, za ktorú vykonával phowa, upadla v krátkom čase do kómy.⁸⁴ Tradičným darom, ktorý lamovia od bohatších rodín za vykonanú phowa dostávali, bol kôň.

Podľa tradičných západných predstáv je smrť okamihom naprostej bezmocnosti a tmy (a odovzdania sa). Napokon, ani u Krista tomu nebolo inak. Phowa dáva západným študentom buddhizmu nádej, že i v okamihu smrti je pre duchovne silnú bytosť možné udržať si vládu nad sebou; preto je na Západe veľmi populárna. Navyše, ako spomína Karzang rinpoče⁸⁵, jej pravidelné praktikovanie pomáha človeku na duchovnej ceste a priaznivo dopĺňa ostatné meditácie. Phowa tak nie je iba zásvetnou technikou smrti a umierania, ale i praktickým nástrojom pre každodenný život.

---

83 „*The full Phowa practice is a very complex ritual involving meticulous timing and should be done only by a qualified master or by a qualified Phowa practitioner for herself before death.*“

McKlenn-Novik, str. 172; Podobne i Dagsay tulku rinpoče, str. 87

84 Žabs-dkar, str. 157

85 www.youtube.com/watch?v=s_gxMFPClqs, relevantná časť začína 0:40

obr. 8

*Lama Ole Nydahl a jeho žena Hannah kontrolujú,
či sa meditujúcej počas phowy otvorila čakra na vrchole hlavy.⁸⁶*

Zhrnutie:

Odpovede respondentov na otázku „Ktoré aspekty Buddhovho učenia vás osobne najviac oslovili?“ možno rozdeliť do dvoch základných skupín: na jednej strane respondenti vyzdvihovali kultiváciu cností a hodnôt známych i na Západe, ako je súcit, šťastie, poznanie či láskavosť; na strane druhej spomínali špecificky buddhistické nauky. Práve týmto náukám bola venovaná táto kapitola.

---

86 http://www.bdc.cz/ostrava/wp-content/fgallery/rok-2007/07_srpen_kontrola%20znak%C4%B9%C5%BB%20po%20Phowe.jpg

Buddhistická filozofia, ako i filozofia celého indického subkontinentu, je pre filozofiu Západu plnohodnotným partnerom v dialógu. Zdá sa mi, že i pre nebuddhistu ponúka množstvo cenných a inšpiratívnych čiastkových vhl'adov; výsledky dotazníka naznačujú, že buddhistov na Západe do veľkej miery oslovili i pomerne sofistikované intelektuálne náuky jednotlivých odnoží.

Ide však o filozofiu vychádzajúcu z praxe a na prax odkazujúcu. Buddhovým zámerom nebolo vysvetliť, ako funguje svet, ale zbaviť človeka utrpenia. A preto, i keď je iste možné (aspoň do určitej miery) pochopiť náuky ako anatta či anicca i abstraktne, naozajstná, existenciálna skúsenosť s nimi prichádza až na základe skúsenosti s meditáciou.

Meditácia, poznanie, súcit a šťastie.

Ako buddhizmus - podľa vášho názoru - obohacuje západnú spoločnosť?	tab.8
prináša meditáciu, metódu práce s mysl'ou	24
prináša poznanie, múdrosť	23
(z toho racionálne, logické poznanie)	(11)
učí láskavosti, súcitu	16
učí naozajstnému šťastiu	13
zdôrazňuje vnútorný svet oproti vonkajšiemu	12
učí ako dosiahnuť pokoj	12
učí ako ovládať emócie	8
umožňuje mať svoj život vo svojich rukách	8
je alternatívou k materializmu, konzumu	8
svojím dôrazom na prax	8
je alternatívou ku kresťanstvu	7
učí náboženskej tolerancii	7
je kompatibilný s vedou	7
učí osobnej zodpovednosti	6
odnaučuje egoizmu, individualizmu	6
umožňuje osobný rozvoj	6
umožňuje žiť bez strachu	5
je alternatívou k psychoterapii	4
je kompatibilný s demokraciou	4
učí naozajstnej slobode	4
učí o vzájomnej závislosti entít	3

Má buddhizmus čo naučiť i nebuddhistov? Je možné, aby sa kresťan či ateista naučil od buddhistických učiteľov zručnosti či vedomosti, ktoré zlepšia kvalitu jeho života? Alebo je nutné, aby jednotlivec prijal Buddhovo učenie ako celok, a teda stal sa buddhistom? Má buddhizmus potenciál obohatiť celú nebuddhistickú civilizáciu?

Respondenti považujú za najdôležitejší dar, ktorý buddhizmus západnej civilizácii prináša,

meditáciu a znalosti ohľadom mysle a emocionality človeka. Tvrdia, že ovládaniu emócií, a teda i pokoju a šťastiu (do tej miery, do ktorej sú stavom mysle) je možné sa naučiť, či skôr nacvičiť. Ďalej považujú buddhizmus za náuku (náboženstvo?), ktorá je tolerantná a kompatibilná s demokraciou a vedou. Buddhizmus je teda dôkazom, že takáto kompatibilita medzi náboženstvom a modernou spoločnosťou je možná, i modelom ukazujúcim, ako približne môže vyzerat'.

Budeme sa zaoberat' postavením meditácie v buddhizme, buddhistickým názorom na šťastie, základnou cnosťou buddhisticej etiky „metta“ a otázkou, či buddhizmus skutočne je kompatibilný so súčasnou vedou, alebo nie.

Meditácia je uholným kameňom. V tomto bode panuje vzácna zhoda medzi názormi respondentov, ich učiteľov i religionistov. Buddha dosiahol osvietenia, a s ním i najdôležitejších vhl'adov do podstaty sveta, počas meditácie po stromom Bódhi. Opakovane tiež vyzýval mníchov, aby sa meditácii neúnnavne venovali. Respondenti považujú meditačné techniky za najväčší dar, ktorý buddhizmus Západu prináša.

Vedeckú definíciu meditácie v najširšom možnom zmysle ponúka americký psychológ Shapiro: „*Meditácia môže byť definovaná ako skupina techník, ktoré trénujú pozornosť a bdelosť, obvykle za účelom pestovania psychologickkej alebo duchovnej zrelosti a šťastia. Meditácia dosahuje tohto cieľa tréningom a tým, že ustanovuje väčšiu vedomú vládu nad procesmi, ktoré sa odohrávajú v mysli. Táto vláda potom slúži na presmerovanie mentálnych procesov želaným smerom, a na kultiváciu špecifických vlastností mysle, ako je koncentrácia a pokoj, a tiež emócií ako radosť, láska či súcit. Meditujúci vďaka väčšej bdelosti získava jasnejšie pochopenie seba samého a svojho vzťahu k svetu. Tiež sa zdá, že získava hlbšie a presnejšie porozumenie vedomia a reality.*“⁸⁷

Buddhistická meditácia kladie zvýšený dôraz na vedomú prítomnosť meditujúceho; na jeho schopnosť koncentrácie a bdelosti. A tak, i keď sa meditujúci v hlbokjej meditácii dostáva do zmeneného stavu vedomia, nie nepodobného (súdiac podľa meraní aktivity mozgu⁸⁸) spánku, hypnóze či stavu po požití drog, predsa nestráca kontrolu nad sebou a bdelosť.

Slovenské slovo „meditácia“ je pomerne nedokonalým prekladom pálijského „bhavana“. Pokiaľ „meditovať“ znamená v každodennej slovenčine „uvažovať nad nejakým problémom“ a

---

87 „*Meditation can be defined as a family of practices that train attention and awareness, usually with the aim of fostering psychological and spiritual well-being and maturity. Meditation does this by training and bringing mind processes under greater voluntary control, and directing them in beneficial ways. This control is used to cultivate specific mental qualities, such as concentration and calm, and emotions such as joy, love and compassion. Through greater awareness, a clearer understanding of oneself and one's relationship to the world develops. Additionally, it is held that a deeper and more accurate knowledge of consciousness and reality manifests.*“ Shapiro et al. str. 69

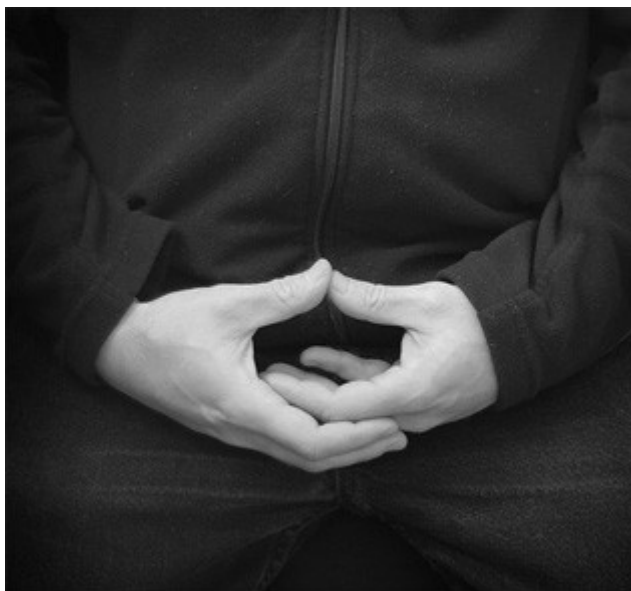
88 Černega str. 67 a nasl.

označuje teda určitú mentálnu aktivitu, „bhavana“ je odvodená od slova „bhava“, ktorého najtesnejší preklad je „stávať sa“. Bhavana je teda akýsi stav, stav stávania sa, stav zrenia.

Tento jazykový rozdiel je dôležitý, pretože sa môže stať zavádzajúcim. Môže viesť k pocitu, že správna meditácia znamená ovládnutie všetkého v mojej mysli, aktívne podrobenie mojich myšlienok mojej vôli. Ako hovorí Ajahn Brahm, v skutočnosti meditácia znamená pravý opak: rešpektovanie a spoznávanie svojho vnútra.⁸⁹

I keď na Západe meditácia nikdy nehrala tak centrálnu úlohu ako na Východe, predsa jestvovali skupiny, ktoré sa jej venovali. Najstaršou doloženou skupinou sú pythagorejci; v kresťanskom kontexte zrejme najbližšie buddhistickej meditácii zodpovedá technika „contemplatio“.⁹⁰

Jestvuje samozrejme veľké množstvo druhov buddhistickej meditácie, a to ako vzhľadom na región či školu, tak vzhľadom na stupeň obtiažnosti. Pokým napríklad v zenovej meditácii sa kladie rozhodujúci dôraz na správnu polohu tela, v niektorých theravédových meditáciach môže meditujúci sedieť v lotosovom sede, na stoličke, či stáť podľa vlastnej ľubovôle. Podobne tibetská meditácia pre začiatočníkov sa v podstate nelíši od základných meditácií iných škôl, pokročilí žiaci sa však môžu špecializovať na veľmi úzko zamerané a napohľad extravagantné techniky, ako je Phowa či snová jóga.⁹¹ Dvomi základnými kameňmi každej buddhistickej meditácie sú ale vipassana (páli; vhl'ad, pozornosť, bdelosť) a sámadhí (páli; koncentrácia).

obr. 9

Správna poloha rúk pri zenovej meditácii. Iné školy však odporúčajú položiť ruky na kolená, prípadne ich spojiť na prsiach. Ďalšie považujú konkrétnu polohu rúk za nepodstatnú.⁹²

89 vid'. citát na str. 38

90 Napríklad ten druh kontemplácie, ktorý praktikoval Sv. Joannes Climacus (525-606).

91 Technika umožňujúca meditujúcemu snívať tzv. lucidné sny, tj. sny, v ktorých si je snívajúci vedomý, že sníva.

92 zdroj: blog.brillianttrips.com/wp-content/zazen.jpg

Posledných 40 rokov sa vedeckému skúmaniu meditácie venovalo mnoho úsilia; zhrnutie výsledkov týchto výskumov si dnes už výžaduje samostatné metavýskumy; meditácia údajne má najrozličnejšie pozitívne účinky, od zvýšenej schopnosti súcitu až po skrátenie reakčných časov pri vnímaní.⁹³

Dnes sa meditácia používa ako v psychológii, tak v medicíne ako podporná liečebná technika. Shapiro uvádza, že meditácia je predpisovaná pri srdcovocievnych ochoreniach, chronickej bolesti, úzkostiach, pri istých typoch kožných chorôb, pri rakovine, a – pochopiteľne – ako metóda zvládania stresu.⁹⁴

Meditácia môže mať samozrejme i negatívny efekt na psychiku meditujúceho; po tejto stránke bola najviac skúmaná transcentálna meditácia, technika, ktorá na rozdiel od buddhistickej meditácie netrénuje vhl'ad a bdelosť, ale naopak snaží sa navodiť zmenený stav vedomia. Obširny zoznam zaznamenaných škodlivých vplyvov meditácie ponúkam v poznámke.⁹⁵

Jeden môj priateľ, 30. ročný vysokoškolský pedagóg, kresťan, prestal po 6 týždňoch⁹⁶ praktikovať zazen. Prerušenie praxe zdôvodnil nasledovne: „*Stav, do ktorého som sa praktikovaním zazen dostal, bol zvláštny. Cítil som sa skvele a nadnesene, mal som veľmi ostré vnímanie. Všimol som si ale, že som veľmi odťažitý; všetko akoby okolo mňa obtekalo, nezanechávajúc žiaden efekt. Takýto postoj k okoliu mal negatívny vplyv na moje vzťahy s blízkymi ľuďmi. Preto som prestal*

93., *These studies suggest that meditation can produce improvements in: self-actualization, empathy, sense of coherence and stress-hardiness, happiness, increased autonomy and independence, a positive series of control, increased moral maturity and spirituality. Positive behavioral effects include: heightened perception, improvements in reaction time and responsive motor skill, increased field independence, increased concentration and attention. In addition, meditation appears to result in improvements in aspects of intelligence, school grades, learning ability, short- and long-term recalls and some sorts of creativity.*“

Shapiro et al. str. 72. Aby bol citát prehľadnejší, vynechal som všetky odkazy na jednotlivé výskumy.

94 Shapiro et al. str. 71

95 „*Walsh (1979) reported a number of disturbing experiences during meditation, such as anxiety, tension, and anger. Walsh and Rauche (1979) stated that meditation may precipitate a psychotic episode in individuals with a history of schizophrenia. Kornfield (1979 and 1983) reported that body pain is a frequent occurrence during meditation, and that meditators develop new ways to relate to their pain as a result of meditation. Hassett (1978) reported that meditation can be harmful. Carrington (1977) observed that extensive meditation may induce symptoms that range in severity from insomnia to psychotic manifestations with hallucinatory behavior. Lazarus (1976) reported that psychiatric problems such as severe depression and schizophrenic breakdown may be precipitated by TM. French et al. (1975) reported that anxiety, tension, anger, and other disturbing experiences sometimes occur during TM. Carrington and Ephron (1975c) reported a number of complaints from TM meditators who felt themselves overwhelmed by negative and unpleasant thoughts during meditation. Glueck and Stroebel (1975) reported that two experimental subjects made independent suicide attempts in the first two days after beginning the TM program. Kannellakos and Lukas (1974) reported complaints from TM meditators. Otis (1974) reported that five patients suffered a reoccurrence of serious psychosomatic symptoms after commencing meditation. Maupin (1969) stated that the deepest objection to meditation has been its tendency to produce withdrawn, serene people who are not accessible to what is actually going on in their lives. He said that with meditation it is easy to overvalue the internal at the expense of the external.* „

zdroj: Murphy, Donovan, Physical and Psychological Effects of Meditation, kap. 4,

<http://www.noetic.org/research/medbiblio/ch4.htm>

96 Ráno a večer po 30 minút

meditovať. “

Západná civilizácia buddhistickú meditáciu už takpovediac adoptovala a vďačne ju používa na vlastné ciele. Pre buddhistov však je meditácia niečím viac, než len určitou liečebnou technikou. Teda – správnejšie povedané – meditácia je liečebnou technikou, ale v širšom zmysle slova; nemá liečiť len špecifické choroby, ale vyliečiť ľudskú myseľ od nenávisti, túžby a hnevu, a teda zbaviť človeka dukkha.

Dnes teda Západ niektoré dary meditačných techník uznáva ako objektívne vykázateľné a prijíma ich; iné však považuje za iluzórne a subjektívne a odmieta ich. Najvýraznejším príkladom je schopnosť poznávať minulé reinkarnácie; ako píše Wallace: „*Pretože podľa buddhistických zdrojov meditácia môže viesť k priamej a spoľahlivej znalosti minulých životov, pokročilí meditujúci vždy považovali reinkarnáciu za empiricky overiteľný fakt, nie za predmet náboženskej viery.*“⁹⁷

Pokiaľ priaznivý vplyv meditácie na krvný tlak či zvládanie stresu ľahko zapadá do kultúrneho rámca západnej spoločnosti, reinkarnácia doň nezapadá. Aby Západniar používal buddhistickú meditáciu ako určitú užitočnú metódu, nemusí sa ničoho vzdať. Ak sa však chce stať buddhistom takpovediac na plný úväzok, musí sa vzdať svojho kultúrneho pozadia, musí ho pretvoriť. Reinkarnácia je najviditeľnejším príkladom tejto nutnosti; v skutočnosti ale temer každá čiastková náuka buddhistickej filozofie podobne „nedosadá“ či „neladí“, pokiaľ ju prijmem so všetkou vážnosťou.

Temer všetci respondenti si vysoko vážia vedu a racionálne poznanie. Z tab.8 vyplýva, že veľmi dôležitou vlastnosťou buddhizmu je podľa respondentov jeho racionalita, jeho **súlad s vedou**.

Súčasní buddhistickí učitelia na Západe buddhizmus cielene prezentujú ako náuku kompatibilnú s modernými vedeckými poznatkami. Je to pochopiteľné; ten, kto chce predstaviť novú náuku v priaznivom svetle, musí rešpektovať očakávania poslucháčov. Ak sa však na túto hru ponuky a dopytu pozrieme z historickej perspektívy dvoch storočí, naskytne sa nám komický pohľad. Lenoir píše:

„Měli jsme možnost sledovat, jak byl v společnosti, která si nejvíce cenila rozumu (polovina 19. století), buddhismus interpretován v pojmech racionalismu; ve společnosti, jež znovuobjevovala náboženský cit a magické myšlení (konec 19. století), zase pomocí náboženských a ezoterických termínů; ve společnosti, která kladla důraz na osobní zkušenost, psychologii a vlastní tělo (60. léta),

---

⁹⁷ „*Since, according to Buddhist accounts, meditation can lead to direct, reliable knowledge of past lives, advanced meditators regarded reincarnation not as a matter of religious belief, but as an empirically verifiable truth.*“
Wallace, str. 12

*byl vnímán jako psycho-fyziologické meditativní cvičení; a konečně v naší společnosti, jež hledá smysl a nové etické opěrné body (konec 20.století), si ho ceníme jako jakési nenáboženské moudrosti hlásající univerzální hodnoty. Díky své pružnosti je buddhismus schopen přizpůsobovat se velmi různým, a někdy dokonce i protichůdným potřebám a uspokojovat je.*⁹⁸

Ďalej, 14.Dalajláma, ktorý je bezpochyby najznámejším buddhistom na svete, je známy svojím zaujatím pre vedu. Navštívil CERN, zúčastňuje sa interdisciplinárnych konferencií o mozgu a mysli; dokonca pomohol neuroológom naverbovať mníchov na výskum aktivity mozgu počas meditácie.⁹⁹

obr. 10

*Tibetský mních (naverbovaný 14. Dalajlámom) čaká, pokým mu pozapájajú všetky elektródy, ktoré budú monitorovať aktivitu jeho mozgu počas meditácie.*¹⁰⁰

Buddhizmus od svojich počiatkov tiež vykazuje dva dôležité dôrazy, ktoré ho približujú vede: dôraz na kauzalitu a dôraz na osobnú, priamu skúsenosť. Prvému z týchto dôrazov sme sa už venovali pri analýze náuky o podmienenom vznikaní; druhý je zrejмый z nasledujúcich Buddhových slov: „*Neprijímajte nič len kvôli tradícii (...) Neprijímajte nič len preto, že je to v súlade s vašimi svätými textami (...) Neprijímajte nič len preto, že to súhlasí s vašimi pôvodnými predstavami (...) Ale keď vy sami viete – toto je morálne, toto je bez viny, toto je chválené múdrymi, ak podľa tohto*

---

98 Lenoit, str. 265

99 vid'. napr. <http://www.youtube.com/watch?v=FkXtz72hjDI> a násl.

100<http://amadeo.blog.com/repository/1825925/3995181.jpg>

budeme konať, privedie nás to k šťastiu a spokojnému životu – potom podľa toho žite.“¹⁰¹

Z konkrétnych vied má buddhizmus, ako sa mi zdá, prirodzene najbližšie k vedám, ktoré sa zaoberajú myslou a mozgom: teda k psychológii, psychoanalýze, psychiatrii či neurológií. Tieto vedy sa od buddhistov naučili veľa nového, najmä o meditačných technikách.

Neodvážim sa objektívne hodnotiť, nakoľko je možné nájsť v buddhistickom kánone poznanie spadajúce do kompetencií iných vied, (ako napríklad fyziky). Môj osobný názor je však skôr skeptický.

Centrálnou cnosťou buddhizmu je **metta** (páli, angl: loving-kindness, slovensky: láskavosť, láska, súcit). Metta je jednou z desiatich „paramít“ (cností) a prvou zo štyroch emócií zvaných brahmavira¹⁰². (Ďalšími tromi emóciami patriacimi do brahmavira sú: karuna (súcit), nudita (radosť pre druhého) a upekkha (schopnosť znášať dobré i zlé, ataraxia).)

Metta neznamená telesnú lásku, ani emocionálne vzplanutie citov. Najviac sa podobá kresťanskej cnosti agapé, avšak s dvomi zásadnými rozdielmi: za prvé, od Buddhových čias je metta namierená voči všetkým cítiacim bytostiam, teda voči všetkému živému. Agapé je síce taktiež možno implicitne rozšíriť na všetko živé, v prvom rade je však kvalitou vzťahu medzi ľuďmi a medzi človekom a Bohom¹⁰³. Zdá sa preto, že metta je v istom zmysle prirodzenejšou základňou pre enviromentálne aktivity než agapé. Na druhej strane je ale treba poznamenať, že len jeden z 97 respondentov spomenul ako možný dar buddhizmu Západu „hlbšie enviromentálne cítenie“.

Druhým rozdielom medzi metta a agapé je buddhistické presvedčenie, že metta je možné kultivovať ako každú inú schopnosť mysle, a to pomocou meditácie. „Metta bhavana“ je meditácia, ktorá začína sústredením meditujúceho na samého seba, a prianiami šťastia, zdravia a pokoja samému sebe. V ďalších štádiách sa okruh bytostí, ktorým sú priania určené, rozširuje na priateľov, ostatných ľudí, a napokon na všetky bytosti. Podľa buddhizmu sa teda láskavosti a láske možno (aspoň do istej miery) naučiť; lásku a súcit možno cvičiť; a to celkom konkrétnymi metódami. V kresťanstve som sa s podobnou metódou priamo nestretol; i keď zrejme niektoré mystické smery

101, „Do not accept anything by mere tradition (...) Do not accept anything just because it accords with your scriptures (...) Do not accept anything merely because it agrees with your pre-conceived notions (...) But when you know for yourselves—these things are moral, these things are blameless, these things are praised by the wise, these things, when performed and undertaken, conduce to well-being and happiness—then do you live acting accordingly.“

Kalamasuttam, III/65, citované podľa:

http://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism#Speculation_versus_direct_experience:_Buddhist_epistemology

Dôležitosť citovaných výpovedí je do značnej miery oslabená tým, že Buddhove slová sú venované nebuddhistom, ako aj ich ojedinelosťou v korpuse Pálijského kánonu.

102 Podľa Mettasuttam sú brahmaviry cnosti, ktorých kultivácia umožní reinkarnáciu v jednom z nebies. Vid’.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Brahmavihara>

103 Viem, že bez dlhšej diskusie, na ktorú tu ale nemáme miesto, môže znieť takýto súd o agapé trúfalo. Faktom ale je, že v dvojpríkázaní lásky sa na nie-ľudský svet nepamätá; ďalej, slovo „zvíře“ sa v ČEP vôbec nevyskytuje. Naproti tomu možno citovať Lk 3,5-6: „Každá propast bude zasypána, hory i pahorky budú srovnány; čo je křivé, bude přímé, hrbolaté cesty budou rovné; a každý tvor uzří spasení Boží.“

používali a používajú podobné metódy, tieto rozhodne nie sú prístupné veriacemu ľudu v kostoloch.

Pokým láska či náklonnosť v bežnom zmysle slova býva nerozumná, či dokonca rozumu protirečí, metta nerozumná nie je; naopak, spolu s rozširovaním poznania meditujúceho rastie i jeho láskavosť a súcít. V mahajánovom buddhizme sú súcít a poznanie bodhisatvu často metaforicky prirovnávané k dvom krídlam vtáka. Pokiaľ by jedno z týchto krídel chýbalo, vták nemôže lietať. Buddha má teda pomáhať naplnený súcitom, ale i realisticky, neprotirečiac povahe sveta.¹⁰⁴

V češtine i slovenčine má slovo „šťastný“ dva významy. Prvý z nich zodpovedá anglickému „happy“ a označuje stav či emóciu, druhý korešponduje s anglickým „lucky“ a spája sa s náhodou či osudom. Táto etymologická dvojznačnosť akoby naznačovala, že šťastie, radosť a spokojnosť v živote sú zo značnej časti dielom osudu či náhody. Akoby sme šťastie nemali vo svojich rukách.

Buddhistický názor na šťastie je celkom opačný; svet je premenlivý a dukkha; nemožno ho opraviť, nemožno od neho nič očakávať. Naše šťastie teda celkom závisí od nášho poznania, nášho postoja k svetu, našej zrelosti.

Psychologické výskumy o šťastí stoja kdesi v strede medzi týmito extrémnymi pozíciami; dávajú v istom zmysle za pravdu obom názorom. Je dokázané, že niektoré objektívne faktory významne ovplyvňujú subjektívny pocit spokojnosti: ide najmä o zdravie, blízke vzťahy s inými ľuďmi a extrovertnosť. Naopak, nenašli sa korelácie medzi výškou mzdy a spokojnosťou v živote: „Očakávali by sme, že osoba s vyšším príjmom je spokojnejšia. Ukázalo sa však, že tento efekt je malý až nepodstatný.“¹⁰⁵

Výskumy jednovaječných dvojčiat ďalej ukázali, že genetika má na pocit subjektívnej spokojnosti v živote taktiež masívny vplyv. Autori výskumu píšú: „*Ani socioekonomický status, ani dosiahnuté vzdelanie, ani výška rodinného príjmu, ani rodinný stav, ani príslušnosť k náboženstvu nie je prediktorom zmeny vo WB¹⁰⁶ v miere väčšej ako 3 percentá. 44-52 percent zmeny vo WB však súvisí s genetickou výbavou.*“¹⁰⁷ (Autori pritom nespochybňujú korelácie vyššie uvedených faktorov so šťastím, spochybňujú však kauzálny vzťah medzi nimi, presnejšie jeho smer. Napr. tvrdia, že človek nie je šťastný, pretože je extrovertný, ale je naopak extrovertný, pretože je šťastný.)

Na pocit šťastia však majú podľa výskumov značný vplyv i čisto subjektívne faktory, ako napríklad zaužívané vzorce uvažovania, miera očakávaní jednotlivca či schopnosť ponoriť sa úplne

---

104 Porovnaj: Lk 14, 28-31

105 „It could be expected that person would be more satisfied if he had a larger income. However, this effect has been found to be small or non-significant.“ Citát, ako i zhrnutie predchádzajúcich faktorov: Strack, Argyle, Schwarz str. 80 a nasl.

106 „well-being“; premenná vyjadrujúca mieru subjektívnej spokojnosti respondentov.

107 „Neither socioeconomic status, educational attainment, family income, marital status, nor an indicant of religious commitment could account for more than 3 percent of the variance in WB (well-being). From 44 to 52 percent of the variance in WB, however, is associated with genetic variation.“ Lykken, Tellegen. Citát z abstractu.

do nejakej činnosti¹⁰⁸. A tak, i keď sa všeobecne predpokladá, že byť mladým je lepšie ako byť starým, výskumy pravidelne ukazujú, že päťdesiatnici sú vo všeobecnosti šťastnejší ako mladí ľudia.¹⁰⁹

Martin popisuje výsledok svojho výskumu, pekne odrážajúci vzťah šťastia a vnútorného naladenia mysle: „*Šťastní ľudia stále dookola uvažujú o pozitívnych minulých udalostiach. Ak rozmyšľajú o nepríjemných udalostiach, uvažujú o tom, ako ich napraviť. Nešťastní ľudia na druhej strane premýšľajú o zlých udalostiach. Keď rozmyšľajú o dobrých udalostiach, obvykle zvažujú, čo všetko by ich mohlo pokaziť. Šťastní ľudia majú vyššiu mieru vnútornej kontroly. Veria, že udalosti v ich živote sú v ich moci, skôr ako v moci iných ľudí alebo náhody.*“¹¹⁰

Pre buddhistu je cesta ku šťastiu cestou k nirváne. Šťastným sa teda môže stať každý, tak ako sa každý môže stať osvieteným – i keď možno nie každý v tomto živote. Slovom, to podstatné má človek vo svojich rukách.

Buddha učí, že cesta ku šťastiu nevedie v prvom rade cez zmenu vonkajších podmienok, ale skrz vhlád do povahy sveta. Odpovede respondentov: „buddhizmus prináša šťastie“ a „buddhizmus prináša poznanie“ sú teda v istom zmysle totožné.

Buddhizmus ale neponúka len vzdialenú vidinu nirvány, ale i čiastkové benefity. Meditácia môže mať na vnútornú pohodu človeka viditeľný a priaznivý vplyv i vtedy, ak sa jej nevenuje na plný úväzok; podobne i jogging má priaznivý účinok na zdravie, i keď nejde o profesionálneho športovca. Buddhizmus učí dívať sa na svet určitým, kultivovaným spôsobom; tiež učí, ako získať kontrolu nad svojím vnútrom; oboje (ako tvrdí Martin vo vyššie uvedenom citáte) priamo súvisí s pocitom šťastia či spokojnosti.

Mnohokrát som sa stretol s tvrdením, že ľudia na bohatom Západe sú v skutočnosti nešťastnejší než ľudia v rozvojových zemiach, žijúci chudobnejším, ale zato prostejším životom. Aj keď prostota a jednoduchosť môžu človeku dozaista k šťastiu pomôcť, domnievam sa, že toto tvrdenie sa nezakladá na faktoch, a to hneď z troch dôvodov. Za prvé, videl som na vlastné oči slumy v Kalkate a v Andrapradéši; nemyslím si, že na týchto miestach by ľudia zo Západu chceli a vedeli žiť. Za druhé, smer migrácie vedie z rozvojových krajín do krajín rozvinutých, a nie naopak. Za tretie, celosvetový metavýskum subjektívneho pocitu šťastia¹¹¹ ukazuje, že ľudia z rozvinutých

---

108tzv. flow-experience

109Strack, Argyle, Schwarz str. 82

110 „*Happy people ruminate about good events in the past and can't stop thinking about them. If they think about bad things it is to see how they could be put right. Unhappy people on the other hand ruminate about bad events. If they think about good ones it is to wonder how they might go wrong. Happy people are higher in internal control – they believe that the events are under their control rather than that of other people or chance.*“ Strack, Argyle, Schwarz, str. 93

111 Veenhoven, R., *World Database of Happiness*, Erasmus University Rotterdam.

Available at: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl> Assessed at: 12/2008

krajín sú vo všeobecnosti šťastnejší. (Malý príklad: päť krajín s najšťastnejším obyvateľstvom na svete podľa uvedeného výzkumu sú Kostarika, Kanada, Švajčiarsko, Island a Dánsko; päť najmenej šťastných krajín je z Afriky: Benin, Burundi, Zimbabwe, Togo a Tanzánia.)

A predsa i na Západe žije mnoho nešťastných ľudí; a to často ľudí, ktorí sú zdraví, materiálne zabezpečení, obklopení blízkymi a žijúci v bezpečí. Nešťastie týchto ľudí je spôsobené subjektívnymi príčinami. Pri odstraňovaní týchto príčin môžu nástroje a metódy, ktoré prináša na Západ buddhizmus, nesmierne pomôcť.

Zhrnutie:

Podľa názoru respondentov, ako i podľa mojej mienky prináša buddhizmus na Západ v prvom rade nové poznatky o povahe mysle a emócií a meditačné techniky, umožňujúce myseľ a emócie kultivovať. Tieto poznatky a techniky môžu pomôcť výrazne zlepšiť kvalitu života mnohých ľudí.

Základné meditačné techniky môžu úspešne používať i ľudia, ktorí toho inak o buddhizme vedia veľmi málo. Pomocou týchto techník sa môžu naučiť napríklad zvládať stres, ovládať do istej miery svojej myšlienky či emócie, ale povedzme i naučiť sa lepšie znášať bolesť, či upraviť si spánkový režim. V niektorých krajinách predpisujú medicí meditačné techniky pacientom ako súčasť terapie.

Podľa buddhizmu však meditácia môže priniesť ešte viac: od spomienok na minulé reinkarnácie a empirického poznania základných filozofických téz buddhistickej filozofie až po osvietenie. Aby mohli ľudia zo Západu dúfať v získanie i týchto darov, musia vykročiť zo svojho kultúrneho rámca, vzdať sa svojho kultúrneho pozadia a prijať buddhistický svetonázor. O obtiažnosti takéhoto vykročenia sme už pojednali, konkrétne v kapitole „Je možná úplná konverzia?“.

Ak by som mal definovať hranicu, za ktorú už nie je možné buddhizmus sledovať bez toho, aby sa Západniar vzdal značnej časti svojho kultúrneho odkazu, ukázal by som prstom na reinkarnáciu. Reinkarnáciu buddhisti považujú za empirický fakt, človeku vyrastajúcemu v kresťanskej krajine je však tento koncept celkom cudzí. Viera v reinkarnáciu teda podľa mojej mienky oddeluje prostých sympatizantov buddhizmu a meditácie od tých Západniarov, ktorí sa pokúšajú o úplnú konverziu.

Záver:

V štúdiu „O transplantácii Buddhovho učenia na Západ“ som predstavil výsledky prieskumu, ktorý prebehol elektronickou formou v buddhistických centrách v krajinách západnej Európy a v USA, a uviedol ich do kontextu odbornej literatúry.

Cieľom výskumu bolo panoramaticky zmapovať názory praktikujúcich buddhistov zo Západu na postavenie buddhizmu v západnej spoločnosti. Zaujímal ma najmä možný prínos Buddhovho učenia Západu, omyly, ktoré o buddhizme v západnej verejnosti kolujú, možná potreba reformy či modernizácie buddhizmu a možnosť úplnej konverzie západného človeka na buddhizmus.

Prieskum prebehol na relatívne veľkej vzorke (97 respondentov), ktorí boli vyberaní pomocou generátora náhodných čísel. Otázky prieskumu boli položené tak, aby respondentom umožňovali maximálnu voľnosť pri formulovaní odpovedí. Na druhej strane táto poskytnutá sloboda uberá do určitej miery prieskumu na exaktnosti, pretože nebolo možné jednotným spôsobom a so stopercentovou objektivitou spracovať odpovede tematicky a rozsahom tak rozdielne.

Najpodstatnejšie výsledky prieskumu sú zhrnuté v nasledujúcich bodoch:

1. Pomerné rozdelenie respondentov do jednotlivých odnoží buddhizmu nekopíruje pomerné rozdelenie buddhistov v Ázii. Tibetský buddhizmus a Zen-buddhizmus sú na Západe silne preferované školy, a to najmä na úkor theravédového buddhizmu.
2. Respondenti vo všeobecnosti podceňujú kultúrny aspekt buddhizmu, ktorý ho viaže k určitej spoločnosti, určitému štýlu života a myslenia a k určitým jazykom. Obyčajne sa domnievajú, že „jadro buddhizmu“ je nezávislé na akejkolvek kultúre, a že „kultúrneho odpadu“, ktorý toto jadro obvykle obklopuje, je ľahké sa zbaviť.
(Nedostatočná vnímavosť respondentov ku kultúrnemu zasadeniu buddhizmu vyniká zvlášť na pozadí vyjadrení mnohých ázijských učiteľov, ktorí prišli na Západ šíriť dharmu. Títo učители na čele so 14. Dalajlámom temer jednohlasne varujú pred veľkými rizikami a ťažkosťami, spojenými s úplnou konverziou.)
3. Odpovede respondentov naznačujú, že buddhizmus je na Západe obvykle vnímaný na pozadí kresťanstva. Najzásadnejšie omyly neinformovanej verejnosti o buddhizme pramenia z projekcie kresťanstva do buddhistických reálií (Kristus > Buddha, modlitba > mantra, nebo > nirvána). Taktiež ale mnohí buddhistickí učители učia (a ich žiaci sú presvedčení), že buddhizmus je akosi lepšou alternatívou ku kresťanstvu (racionálnosť b. vs. k. založené na

viere; neformálnosť b. vs. klerikálna hierarchia k.; tolerancia b. vs. koncept hriechu či viny v k. a pod.).

4. Najväčším obohatením, ktoré podľa respondentov buddhizmus prináša Západu, je jeho znalosť mysle, emocionality a meditačných techník. Buddhizmus učí, ako dosiahnuť vnútorný pokoj, poznávať svoju myseľ a zvládať svoje emócie, a teda v istom zmysle učí, ako dosiahnuť v živote spokojnosť či šťastie. Pozitívne efekty meditácie na ľudskú psychiku sú vedecky overené a meditácia sa stala súčasťou mnohých psychických či psychosomatických terapií.
5. Napriek môjmu očakávaniu respondenti (až na jednu osamotenú výnimku) nespájali buddhizmus s ekologickým či enviromentálnym aktivizmom. Tento prieskum teda neposkytuje žiaden podklad pre vnímanie buddhizmu ako akejsi „zelenej“ či „ekologickej“ náuky.

Premýšľanie nad výsledkami dotazníku a relevantnou literatúrou ma tiež priviedlo k dvom zaujímavým (a do veľkej miery subjektívnym, a predsa nie - ako dúfam – bezdôvodným) záverom, ktoré môžu napomôcť ďalšej orientácii vo fenoméne západného buddhizmu.

Za prvé, v opozícii k Hansovi Küngovi sa domnievam, že kresťan nemôže buddhizmus považovať za agnostický, ale že by ho mal správne označiť za ateistický. Buddhista totiž síce možno existenciu boha či bohov pripúšťa, nespoľieha však na nich. Hospodín je ale Bohom, na ktorého je možné a nutné sa spoľahnúť, nie je štatistom kdesi v zákulisí.

Za druhé, za užitočné kritérium, odlišujúce sympatizanta buddhistických náuk o mysli od človeka, ktorý sa už hlási k buddhizmu samotnému, považujem vieru v reinkarnáciu. Je totiž možné používať meditačné techniky bez toho, aby sme boli buddhistami. Kto však neverí v reinkarnáciu, nemal by sa považovať za buddhistu.

Aj keď podľa môjho názoru nie je pravdepodobné, že by sa buddhistická sangha v najbližších desaťročiach stala na Západe spoločenskou silou porovnateľnou s majoritnými cirkvami, predsa sa domnievam, že Buddhov odkaz má čo povedať i ľuďom na Západe. Verím, že v sebe my kresťania nájdeme dostatok trpezlivosti a pokory, aby sme tento odkaz dokázali vstrebať bez spreneverenia sa vlastnej tradícii a viere. Veď už samotný duch tolerancie, s ktorým obvykle buddhisti vstupujú do dialógov po celom svete, môže byť inšpiráciou pre všetkých nás, ktorí sa tlačíme na tejto preplnenej a globalizovanej zemeguli.

Bibliografia:

- AŠVAGHÓŠA: *Příběh Buddhova života*, Bibliotheca Gnostica, Praha 2005.
- BODHI, B.: *In the Buddha's Words*, Wisdom Publications, Boston 2005.
- CARRUS, P.: *Buddhovo evangelium*, CAD press, Bratislava 1995.
- CRAIG, E. (ed.): *Routledge Encyclopaedia of Philosophy I*, Routledge, New York 2001. *
- ČERNEGA a kol.: *Buddhismus a psychologie*, CAD press, Bratislava 1999.
- DAGSAY tulku rinpoče: *The Practice of Tibetan Meditation*, Inner Traditions Int., Velká Británie 2002.*
- ERGARDT, J.T: *Faith and Knowledge in Early Buddhism*, Cladwells, Belgicko 1997.*
- XIV. DALAJLAMA a CARRIERE, J-C.: *Síla buddhismu*, Mladá Fronta, Praha 1996.
- ESPOSITO, J. L. a kol. *World Religions Today*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- FROMM, E.; SUZUKI, D. T. , DE MARTINO, R.: *Zen Buddhism and Psychoanalysis*, Harper and Row, USA 1970.
- GÓVINDA A., *Základy Tibetské mystiky*, Pragma 1994.
- GROSS, R.; MUCK, T. : *Christians Talk about Buddhist Meditation, Buddhists Talk about Christian Prayer*, Continuum Publishers, New York 2003.
- HARVEY, P. : *An Introduction to Buddhist Ethics*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2000.
- HERRIGEL, E. : *Zen a umění lukostřelby*, Pragma, Praha 1994.
- HORI, V.S.; HAYES, R.P; SHIELDS, J. M. (eds.): *Teaching Buddhism in the West*, RoutledgeCurzon, London 2002.*
- CHOGYAM TRUNGPA: *Cesta je cíl*, Vadžra, Jablonec 2000.
- CHOKYI NYIMA rinpoče: *The Bardo Guidebook*, Rangun Yeshe Publications, USA 1991.*
- KALUKHAPANA, D.: *A History of Buddhist Philosophy: Continuities and Discontinuities*, University of Hawaii Press, USA 1992. *
- KEATING, T. : *Invitation to Love: the Way of Christian Contemplation*, Continuum Int., New York 2006.*
- KHENCHEN TRANGU rinpoče: *Essentials of Mahamudra*, Wisdom Publications, USA 2004.*
- KOZÁK, J.: *Dvacet jedna řečí askety Gótama zvaného Buddha*, Felt Technika, Praha 1993.
- KÜNG, H. a BECHERT, H.: *Křesťanství a buddhismus*, Vyšehrad, Praha 1998.
- KUNG CHIN: *A Path to true Happiness*, Buddha Educational Foundation, Taiwan 1998.
- LENOIR, F. : *Setkávání buddhismu se Západem*, Volvox Globator, Praha 2002.
- LENOIR, F.; LE GALL R.; DŽIGME RIMPOČE: *Mnich a Lama. Rozhovory*. Volvox Globator, Praha 2006.
- LÍMAN, A. : *Pár much a já*, Dharmagaia, Praha 1996.
- LOPEZ, D. S. : *Prisoners of Shangri-la: Tibetan Buddhism and the West*. Chicago uni. press, USA 1999.*
- LYKKEN, D., TELLEGEN, A.: *Happiness is a Stochastic Phenomenon*.
in: *Psychological Science* 7/3, May 1996.
- MACKENZIE, V.: *Why Buddhism? Westerners in Search of Wisdom*, Allen et Unwin, Australia 2001.
- MARKS, J. a kol. : *Emotions in Asian Thought*, University of New York Press, USA 1995.
- MASS, E. *Len tíško, pokojne*. Práca, Bratislava 1992.
- McCLEN NOVIK, R.: *Fundamentals of Tibetan Buddhism*, The Crossing Press, USA 2001.
- MILTNER, V. : *Malá encyklopedie buddhismu*, Práce, Praha 1997.
- MÜLLER, E.: *Du fühlst die Wunder nur in dir*, Frankfurt 1993.
- OSHO: *Cesta bílého oblaku*, Pragma, Praha 1994.
- PREBISH, CH. S; BAUMANN, M.: *Westward Dharma*, University of California press, London 2002.*

- RAMPA, L.: *The third eye: an Autobiography of a Tibetan Lama*, Ballantine Books, USA 1973.*
- RAHULA, W.: *What the Buddha taught*, ???, Paris 1958.
- REMÓN, J. P.: *Self and Non-Self in the Early Buddhism*, Mouton Publishers, Hague 1980.*
- QUEEN, CH. S. : *Engaged Buddhism in the West*, Wisdom Publications, USA 2000.*
- von STUCKARD K. *The Brill Dictionary of Religion*, Boston 2006.
- SADDHATISSA, H. *Buddhist ethics*, Allen et Unwin Ltd, London 1965.
- SALZBERG, S.: *Loving-Kindness*, Shambala, USA 1995.
- SHANKMAN, R.: *The Experience of Samadhi*, Shambala publications, Kanada 2008.
- SHAPIRO, S.; WALSH, W.; BRITTON, R: *An Analysis of Recent Meditation Research and Suggestions for Future Directions*. in: Journal for Meditation and Meditaiton Research, 3/2003, str. 69 a násl.
- SHOPENHAUER, A.: *The World as Will and Representation*, Dover publications, USA 1966. *
- STEVENSON, I.: *Children who Remember Previous Lives*, McFarland Publishers, USA 2001.*
- STRACK, F.; ARGYLE, M.; SCHWARZ, N. (eds.): *Subjective Well-Being*, Pergamon Press, Oxford 1991.
- THURMAN, R.: *Vnitřní revoluce*, Eminent, Praha 2004.
- TSELE NATSOK RANGDROL: *Lamp of Mahamudra*. Rangjung Yeshe Publications, Nepal 1997.*
- WATTS, A. a kol: *Buddhismus a křesťanství*, CAD press, Bratislava 1996.
- WALLACE, B.: *Mind in the Balance*. Columbia University Press, USA 2009.
- YAMADA, S. : *The myth of Zen in the Art of Archery*, in: Japanese Journal of Religious Studies, Japonsko 2001, 1-2.
- ZBAVITEL, D.: *Raný indický buddhismus*, Argo, Praha 2008.
- ŽABS-DKAR : *The life of Shabkar: the autobiography of a Tibetan Monk*, State University of New York, USA 1994.*

Pozn: tituly označené * som konzultoval prostredníctvom www.books.google.com

Priloha 1.: Anglická verzia dotazníka

Buddhism in the West: Questionnaire.

Dear Ms, dear Sir.

I am a postgradual student of the Charles University in Prague. In my research, I am analysing the relations between Buddhism and the Western civilization. The following questionnaire is a vital part of my research.

The questionnaire is short and its results will be analyzed anonymously. In its two language versions, it has been sent to more than 100 societies and institutions in USA and Europe. As I believe, its results will offer a panoramatic view on the phenomenon of Buddhism in the West.

Please, resend this e-mail also to other persons interested in Buddhism.

Thank you,

Jan Markos
jan.markos@gmail.com

.....

- 1. In which ways does, in your opinion, Buddhism enrich the Western civilization?**
- 2. For you personally, which aspects of Buddha's teaching are the most important/interesting?**
- 3. What are the most common mistakes/illusions about Buddhism?**
- 4. Are there any pressing questions, to which Buddhism does not (yet) offer plausible answers? In which aspects does Buddhism itself need to modernise or change?**
- 5. Is Buddhism an universal teaching, transferable from one society to another? Can a person from the West become a real Buddhist? Why, why not?**

.....

1.To which branch of Buddhism do you feel to belong? Please, characterize briefly your relation to Buddhism.

2.You are :

- man
- woman

3.How old are you?

- younger than 18
- 18-30
- 30-50
- older than 50